

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут публічного управління
Кафедра фінансів імені С.І. Юрія

ДАНИЛЮК Сергій Михайлович

**Міжнародно-військове співробітництво: світовий досвід та
практика України**

спеціальність: 281 – Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма – Державна служба
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ДСПУАзм – 24
С. М. Данилюк

Науковий керівник
к.е.н., доцент, О. Т.Івацук

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

« ____ » _____ 2021 р.
Завідувач кафедри

_____ О.П. Кириленко

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	
1.1. Передумови формування міжнародно-військового співробітництва держав	6
1.2. Економічна сутність та види міжнародного співробітництва у військовій сфері	13
1.3. Принципи та фактори, що впливають на розвиток військової сфери України в умовах глобальних викликів	21
.....	
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ТА УКРАЇНИ	
2.1. Аналіз розвитку міжнародно-військового співробітництва країн-членів Європейського Союзу	31
.....	
2.2. Оцінка діяльності Збройних Сил України в умовах глобальних викликів	37
2.3. Моніторинг міжнародно-військового співробітництва України	48
.....	
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ	
3.1. Напрями удосконалення законодавства України у сфері міжнародно-військового співробітництва	56
.....	
3.2. Антикорупційна політика у сфері оборони	64
.....	
Висновки до розділу 3	72

ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність проблеми. Міжнародне військове співробітництво у певних формах зародилося з появою перших держав і тому має глибоке історичне коріння. У сучасній системі міжнародних відносин воно посідає особливе місце. Багато в чому це пов'язано з реалізацією заходів політичного, дипломатичного, економічного та військового характеру, що дозволяють вибудовувати взаємовигідну взаємодію з іноземними державами, набувати партнерів у різних частинах світу. Це сприяє створенню стабільної та стійкої системи міжнародних відносин та попередження виникнення загроз військової безпеки України, і тим самим, зміцненню обороноздатності країни, забезпечення сприятливих зовнішніх умов будівництва та розвитку Збройних Сил України.

Особливої значущості тема міжнародно-військового співробітництва набуває в результаті розв'язання військової агресії Росії на Сході України та анексії Криму. Таким чином, велике практичне значення всебічного аналізу міжнародного співробітництва у воєнній сфері, наслідків їх діяльності, глибоке вивчення наявних теоретичних розробок як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, необхідність вироблення та обґрунтування практичних рекомендацій щодо перспектив військового партнерства України визначили вибір та обумовили актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Провідну роль у теоретичних розробках даної проблематики відіграли праці наступних науковців: І. Авдошина, А. Войціховського, С. Галака, Л. Зіняка, О. Булигіна, Р. Гарипова,

Г. Кебеде, В. Кудашкіна, О. Джуса, Т. Гіла, Г. Люфта, Г. Нольта, А. Магомедова, Ю. Петренко, А. Лухтана.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Мета роботи полягає у теоретичному узагальненні процесів міжнародно-військового співробітництва, з'ясуванні особливостей участі України в міжнародно-військовому співробітництві.

Для досягнення поставленої мети передбачено формулювання та розв'язання наступних наукових і практичних завдань:

- дослідити передумови формування міжнародно-військового співробітництва держав;
- визначити сутнісні ознаки та економічний зміст поняття «міжнародне співробітництво у військовій сфері»;
- охарактеризувати принципи та фактори, що впливають на розвиток військової сфери України в умовах глобальних викликів;
- проаналізувати стан розвитку міжнародно-військового співробітництва країн-членів Європейського Союзу;
- здійснити оцінку сучасного стану діяльності Збройних Сил України в умовах трансформаційних змін ;
- здійснити моніторинг міжнародного-військового співробітництва України;
- обґрунтувати перспективи міжнародно-військового співробітництва України в умовах глобальних викликів.

Об'єктом дослідження є міжнародно-військове співробітництво.

Предметом дослідження є становлення та розвиток міжнародно-військового співробітництва.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних принципів, методів та прийомів наукового дослідження, використання яких зумовлене поставленими метою і завданнями. Зокрема, метод дослідження використано задля з'ясування особливостей правових засад міжнародного співробітництва України у

військовій сфері та встановлення його зв'язку з іншими правовими, соціальними та політичними явищами; системно-структурний метод дозволив визначити місце України в міжнародному військовому співробітництві, зокрема, у частині взаємодії з міжнародними інституціями військового співробітництва.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативні акти України, Міністерства оборони України, монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, Інтернет ресурси.

Практичне значення роботи. Висновки та рекомендації, сформульовані у роботі можуть стати базою при визначенні цілей, принципів міжнародно-військового співробітництва та розробки стратегічних напрямків розвитку воєнної сфери, враховуючи стан глобалізаційних процесів.

Апробація результатів дослідження. За темою дослідження опубліковано тези, які були апробовані на: Всеукраїнській науковій Інтернет-конференції «Фінансово-економічні аспекти взаємодії банківського та реального секторів» (м. Тернопіль, 19 листопада 2021 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку літературних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 76 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 6 таблиць, 10 рисунків, список літературних джерел з 83 найменувань, 6 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Передумови формування міжнародно-військового співробітництва держав

Розбудова української держави і зміцнення її національної безпеки, інтеграція у світове співтовариство і розвиток взаємодовіри передбачає активізацію всебічного співробітництва України з іншими державами. Активна участь України у зовнішніх відносинах сприяє підвищенню української держави на міжнародній арені, забезпечує визнання її як впливового і надійного суб'єкта в системі європейської безпеки. Особливе місце в цьому процесі відводиться міжнародному співробітництву у військовій сфері.

За своєю суттю військове співробітництво – складова вітчизняної зовнішньополітичної діяльності, що відображає близькість її національних інтересів та інтересів інших країн світового співтовариства, що забезпечує поєднання зусиль у військово-оборонній галузі, включаючи не лише спільну оцінку воєнної небезпеки, формуючи цілі, принципи співробітництва, але і взаємне виконання взятих зобов'язань в частині безпеки на основі рівноправності із дотриманням імперативних норм міжнародного права та інших зобов'язань за міжнародними договорами.

Становлення міждержавного військового співробітництва відбувалося з найдавніших часів та мало переважно локальний характер. Військове співробітництво було однією із перших форм закордонної участі стародавніх держав у міжнародному спілкуванні [25]. Це зумовлене наявністю спільної зацікавленості у встановленні та підтриманні зовнішніх зв'язків та викликане низкою чинників: необхідністю співпраці для мирного співіснування та отримання гарантій взаємного ненападу; потребою протистояти спільному ворогу, що ставало можливим через сумісні скоординовані зусилля шляхом створення оборонних союзів; бажанням взаємозбагачення шляхом проведення спільних військово-наступальних операцій проти відповідної держави (держав) тощо.

Класиками міжнародного права обґрунтовувався підхід, що саме під час і навколо воєн зав'язувалися відносини між державами стародавнього світу [28, с. 92]. Так, на думку Ф. Мартенса, війна «була могутнім засобом для зближення народів... Крім того, війна була засобом, за допомогою якого народи знайомились один з одним, після укладення миру зав'язували мирні відносини і поширювали плоди своєї освіченості в чужих землях» [35, с. 23]. Таким чином, війни спричинювали розвиток міжнародних відносин, торгівлі, міжнародного права (відповідних його інститутів та принципів), адже задоволення своїх економічних та політичних потреб держави могли найбільш ефективно забезпечити у двосторонньому порядку.

У цілому у стародавній період відносини між державами характеризувалися активною взаємодією у військовій сфері, проте були порівняно недовготривалими та обмежувалися питаннями війни і миру. Більшість держав прагнула створити світові імперії, що робило для них ідею побудови тривалих і стабільних міжнародно-правових відносин безглуздою. Саме тому держави підтримували лише ті відносини, які обслуговували їх тимчасові зовнішньополітичні інтереси [38, с. 20].

У стародавній період військова сила була основним і по суті найголовнішим засобом розв'язання міжнародних спорів, що не засуджувалося

юридично. Однак сучасні дослідники доводять, що навіть в античний період війна була лише тимчасовим та переважно крайнім засобом реалізації відповідних інтересів [9, с. 163].

У період раннього середньовіччя співробітництво держав у військовій сфері за своєю суттю не зазнало особливих змін. Міжнародні відносини розвивалися динамічно і набували значного поширення: між Римом і Персією з народами Східної і Західної Європи; між державно-політичними утвореннями Індії, Китаю, кавказькими державами, корейськими та японськими царствами. Держави Середземномор'я і Причорномор'я взаємодіяли з державами Північної Африки, Близького та Середнього Сходу, Малої Азії, Китаєм; китайці підтримували контакти з Центральною Азією і Близьким Сходом, Індією; царства Індії мали відносини із Близьким Сходом, Середземномор'ям [10, с. 125].

На зламі XIX – XX ст. завершився процес створення колоніальних імперій. У світі склалася принципово нова система відносин, яка призвела до формування численних військово-політичних союзів провідних держав світу (Австро-німецький союз, Троїстий союз, Союз Франції і Росії, Англо-Японський союз, Антанта) для захисту та встановлення світового панування, у зв'язку з цим відбувалася шалена гонитва озброєнь і створювалися багаточисельні збройні сили [78, с. 7].

На думку Б.О. Парахонського «розкол Європи на два військово-політичних табори з різними соціально-економічними режимами викликав занепокоєння провідних європейських політиків, оскільки стан речей на грані балансування миру і війни міг завершитися катастрофічно внаслідок навіть зовсім випадкових обставин» [43, с. 110].

Тому, необхідним було вибудувати нові напрями співробітництва шляхом поглиблення партнерства у зовнішній та військовій сфері задля уникнення конфліктних ситуацій. Однак більшість країн не були готові приймати рішучі зміни у розвиток країни та порушення їхніх кордонів, що знову вимагало формування нових міжнародних відносин.

Слушною є думка науковця І.В. Яковюк, який зазначив, що «оновлена концепція європейського будівництва базувалася на наступних положеннях: побудова єдиної Європи має здійснюватися поетапно – від обмежених і галузевих форм регіональної інтеграції до більш складних й широкомасштабних, послідовно забезпечуючи солідарність держав-членів у нових секторах спільної діяльності» [80, с. 78].

Науковець також наголошує не лише на співробітництві у військовій сфері, але і економічній, зазначивши «розбудова має розпочатися з економіки, оскільки здобутків саме у цій сфері нагально потребують як держави – учасники інтеграційного процесу, так і народи, які вони представляють; інтеграція у таких чутливих з точки зору збереження державного суверенітету сферах, як національна безпека, оборона та зовнішня політика, повинна розглядатися як віддалена перспектива» [80, с. 78].

Важливою подією у повоєнному впорядкуванні міждержавних відносин стало заснування у 1945 р. Організації Об'єднаних Націй. Суть створення ООН, а точніше її трансформації з недієздатної Ліги Націй, була пов'язана з необхідністю створення єдиної переговорної майданчики та одночасно важеля тиску на ворогуючі сторони, що у різних конфліктах. Батьки-засновники Організації були впевнені, що безконфліктне існування на Землі можливе лише в тому випадку, якщо всі народи та нації отримають рівні права та можливості. Саме ця ідея укладена у Статуті ООН: «... розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги до принципу рівноправності та самовизначення народів». Вперше за всю історію людства офіційно було встановлено, що народ має право сам вирішувати свою долю, крім того, це право має неухильно дотримуватися інших народів та світових співтовариством загалом. Дещо пізніше даний принцип також знайшов своє відображення у Загальній декларації прав людини, прийнятої 1948 р. і проголосила, що «ніхто не повинен утримуватися в рабстві чи підневільному стані» [69].

Для досягнення вказаних цілей, у ст. 2 Статуту ООН були проголошені принципи, що є основою діяльності як держав, так і самої Організації: 1)

«суверенної рівності всіх її держав-членів; 2) сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; 3) надання усіякої допомоги у всіх діях, що вживаються ООН відповідно до даного Статуту, і утримуються від надання допомоги будь-якій державі, проти якої Організація Об'єднаних Націй вживає дії превентивного або примусового характеру; 5) невтручання у внутрішні справи держави. Вказані принципи були проголошені універсальними (ч. 6 ст. 2 Статуту): «Організація забезпечує, щоб держави, які не є її Членами, діяли відповідно до цих принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру й безпеки».

Зміни, що відбуваються в умовах глобалізації, суттєво змінюють вектор розвитку світових відносин, сприяють виявленню суперечностей, які у підсумку негативно або позитивно вплинуть на функціонування воєнної сфери як важливої складової відносин між країнами.

На думку В. Горбатенко «у довгостроковій перспективі буде продовжуватись процес обмеження юрисдикції держав у зв'язку з розширенням складу суб'єктів міжнародного права та міжнародної правотворчості. Держави й надалі будуть передавати частину своїх прав у певній сфері відносин або окремі повноваження наднаціональним інституціям» [12, с. 272].

Автором визначено, що «проблема співвідношення міжнародного права та суверенітету національних держав поступово набуватиме чіткішої визначеності, що включатиме зазначення терміну передачі певних прав, конкретних умов їх передачі та умов їх повернення за певних обставин. Вочевидь для захисту державного суверенітету країна має спиратися як на власні збройні сили, так і вступати до міжнародних та регіональних структур безпеки» [12, с. 272].

Науковцями визначається, що одним із основних складових міжнародних відносин є гарантування безпеки суспільства з використанням економічних, політичних, дипломатичних інструментів у процесі регулювання міжнародних відносин. В сучасних умовах світове господарство є взаємозалежним, де його

учасники діють на основі співробітництва задля забезпечення стабільного економічного розвитку та підтримання спокою у суспільстві.

На думку А. Карасевич і Л. Шачковська «у міру формування соціально-економічного у глобальному вимірі моноліту зникнуть будь-які підстави для міжнаціонального суперництва, ворожнечі і конфліктів» [48, с. 80].

Нові виклики, які постають у світі задля забезпечення військової безпеки вимагають країнам взаємодіяти на основі співпраці, реалізуючи спільні зусилля для уникнення виникнення конфліктних ситуацій, що формують нові підходи до розв'язання завдань.

Науковцями визначено, що «у новітню епоху виникають нові форми застосування військової сили, наприклад, локальні збройні конфлікти, а також так звані гуманітарні інтервенції, що використовуються для їх подолання і також справляють серйозний вплив на формування нового світового порядку» [77, с. 244].

Зокрема, за офіційними документами ООН, «кількість збройних конфліктів тільки протягом чверті століття після закінчення Другої світової війни (1945-1970 рр.) досягла 97».

В сучасних умовах посилюються загрози миру шляхом зростання негативних тенденцій в економіці країн, зокрема країн, що розвиваються, де населення на межі виживання вживає недопустимих проявів агресії, мігруючи у розвинуті країни, де проявляють на міжрелігійному та міжетнічному ґрунті конфлікти. Окрім того, стають посередниками у постачанні зброї, що негативно позначається на безпеці країн, порушенні міжнародних відносин та створює небезпеку виникнення конфліктних ситуацій між країнами-членами міжнародного співробітництва.

Тому, в умовах трансформаційних змін збереження миру передбачає створення ефективної системи протистояння можливим загрозам зі сторони потенційних агресорів або окремих екстремістських і терористичних угруповань та організацій, тим самим актуалізуючи розвиток міжнародно-військового співробітництва.

З метою ефективної реалізації завдань щодо збереження миру для усіх країн першочерговим є не лише забезпечення обороноздатності своєї країни, але і активна участь у міжнародно-військовому співробітництві. Основні напрями міжнародно-військового співробітництва, функцій та принципи такої взаємодії ґрунтуються на нормах міжнародного права та регламентуються різними багатосторонніми угодами.

На думку А. Каляєва «глобалізований світ швидко змінюється, що потребує мобільного реагування на виклики сьогодення, розробки нових підходів до міжнародного військового співробітництва з метою забезпечення єдності миротворчих позицій військово-політичного керівництва цивілізованих країн світу» [27, с. 34].

Важливе місце в системі європейського співробітництва посідає ОБСЄ (Організація безпеки і співробітництва в Європі). Дана організація активно співпрацює з низкою міжнародних універсальних і міжнародних регіональних організацій. Зокрема, при співпраці з міжнародними організаціями ОБСЄ використовує широкий інструментарій форм співробітництва, як-то: надання технічної допомоги, обмін інформацією, участь у роботі органів, координація діяльності, підтримка контактів, участь спеціальних представників у поточній діяльності органів, участь у формуванні спеціальних органів, реалізації спільних проектів і програм, моніторинг. Основними цілями ОБСЄ є сприяння поліпшенню взаємних відносин, створення умов із забезпечення тривалого миру, підтримка розрядженості міжнародної напруженості, визнання неподільності європейської безпеки, а також взаємної зацікавленості в розвитку співробітництва між державами-членами.

У рамках Європейського Союзу держави також співпрацюють у військовій сфері, а мета підтримання миру є однією з головних у його діяльності (ст. 3 Договору про Європейський Союз 1992 р. [24] (далі – ДЄС)). Згідно зі ст. 42 ДЄС на держав-членів (за виключенням тих, що мають статус нейтральних) покладається широке коло зобов'язань у військовій сфері: вони повинні здійснювати спільні дії і координувати їх у цій сфері компетенції

Європейського Союзу; надавати цивільні і військові ресурси для потреб ЄС; брати участь у миротворчих місіях за межами Союзу, операціях із запобігання конфліктам та посилення міжнародної безпеки; передавати у розпорядження Союзу цивільні та військові ресурси для здійснення спільної безпекової та оборонної політики і таким чином сприяти досягненню цілей, визначених Радою; поступово підвищувати свій військовий потенціал. Більше того, ЄС функціонує і як організація колективної безпеки, оскільки за ч. 7 ст. 42 ДЄС «якщо держава-член зазнає збройної агресії на своїй території, інші держави-члени мають щодо неї обов'язок усіма можливими засобами допомагати їй та підтримувати її згідно зі статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй». Відповідно до чинної редакції ДЄС у рамках Євросоюзу окреслена перспектива поглиблення співробітництва держав-членів у військовій сфері з огляду на завдання поступового формування «власних», тобто відмінних від держав-членів, збройних сил цієї міжнародної організації та сучасні загрози.

Для сучасного етапу розвитку міжнародно-військового співробітництва характерною є суттєва диференціація його видів та форм (серед яких: участь в операціях із підтримання миру, міжнародних операціях протидії тероризму, піратству, інших міжнародних операціях задля забезпечення миру і безпеки, роззброєння) як у рамках міжнародних міжурядових організацій, так і поза ними на підставі багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів.

1.2. Економічна сутність та види міжнародного співробітництва у військовій сфері

В умовах трансформаційних змін особлива роль міжнародно-військового співробітництва полягає у зміцненні меж кордонів держав, а також уникнення конфліктних ситуацій. Відповідно, країнами увага акцентується на багатосторонньому та двосторонньому співробітництві на договірній основі поза межами міжнародних організацій. Метою такої співпраці є зміцнення

національної та спільної військової безпеки на основі розвитку партнерських відносин між суб'єктами цих правовідносин у галузях, що становлять для них взаємний інтерес, у центрі яких є забезпечення миру та безпеки.

Науковець О.А. Джус «поняття міжнародно-військового співробітництва позначає добровільну співпрацю країн, що передбачає об'єднання ресурсів, зусиль для досягнення певних успіхів у різних галузях військової діяльності (розвиток збройних сил власної країни, практична підготовка військ, досягнення спроможності виконувати спільні завдання зі збройними силами інших держав, реалізацію відповідних міжнародних договорів та програм)» [14, с. 122].

Ю. Трембецька вказує: «така співпраця сприяє розв'язанню глобальних програм державотворення, організації спільних регіональних і міжнаціональних програм та проектів на засадах спільної довіри, взаємного інтересу та рівноправності взаємовідносин» [72, с. 111].

На думку І. М. Щербак, військове співробітництво – це «колективні акції держав, що сприяють завданню запобігання війні як ядерної, так і звичайної, профілактиці виникнення воєнних конфліктів і кризових ситуацій, стабілізації стратегічної обстановки і зміцненню безпеки, що створюють сприятливий політичний клімат довіри» [79, с. 15].

Л. А. Іванащенко визначає військове співробітництво як «міждержавні відносини у військовій сфері, засновані на принципах рівності і взаємності, метою яких є забезпечення інтересів військової безпеки, як власної, так і інших держав від загрози як ядерної, так і звичайної війни» [26, с. 15].

У свою чергу В. М. Коржев обґрунтовує, що військове співробітництво – це «міжнародно-правовий інститут, що являє собою сукупність договірних та звичаєвих норм міжнародного права, які регулюють відносини між державами у військовій сфері і покликані забезпечити колективну безпеку та обороноздатність усіх держав-учасниць такого співробітництва» [30, с. 76].

На думку А. М. Булигіна «військове співробітництво – це складова міжнародної діяльності дружніх держав, що відображає близькість або

співпадіння їх національних інтересів та забезпечує об'єднання зусиль в оборонній галузі, включаючи сумісну оцінку воєнної небезпеки, формування цілей, принципів оборонного будівництва та співробітництва, а також взаємні зобов'язання в галузі забезпечення безпеки на основі рівноправ'я та взаємної вигоди з дотриманням міжнародних договорів та національного законодавства» [7, с. 21].

Таким чином, під поняттям міжнародно-військове співробітництво слід розуміти форму участі країн або міжнародних організацій у зовнішніх відносинах, метою яких є реалізація спільних інтересів задля забезпечення миру та безпеки на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права.

У практичному плані міжнародне військове співробітництво дозволяє значно ефективніше протидіяти створенню та розвитку військово-політичних, економічних спілок та інших структур, створених на просторах країни та тих, хто проводить антиукраїнську політику, оперативно реагувати на кризові ситуації, що виникають, забезпечувати можливість України виконувати свої міжнародні зобов'язання.

Основними цілями міжнародного військового співробітництва у різні періоди часу виступають: зміцнення національної безпеки шляхом запобігання втручанням у внутрішні справи України іноземних держав; контроль за дотриманням міжнародних договорів; попередження конфліктів у його крайніх формах; об'єднання зусиль держав у підтримці загального миру, стабільності та безпеки, протидії військовим загрозам та небезпекам.

На думку Л. Зіняк «метою взаємодії держав у військовій сфері є зміцнення національної і спільної військової безпеки на основі розвитку партнерських відносин між суб'єктами цих правовідносин у галузях, що становлять для них взаємний інтерес, у центрі яких є забезпечення миру та безпеки» [25, с. 402]. Досягнення такої мети, на нашу думку, зумовлює потребу у визначенні об'єкта та суб'єктів міжнародного військового партнерства.

У межах міжнародного військового співробітництва є:

- сприяння «транспарентності» у військовій сфері та здійснення на цій основі дієвих заходів щодо зміцнення довіри та безпеки;
- забезпечення демократичного контролю за силами оборони;
- підтримка здатності та готовності робити внесок з урахуванням положень національної конституції та реальних можливостей в операції під егідою ООН та/або ОБСЄ;
- підготовка до участі в операціях з підтримки миру, пошуку та порятунку людей та в інших гуманітарних операціях, щодо яких буде досягнуто домовленості;
- розвиток національних ЗС, їх оснащення сучасними технічними засобами;
- співробітництво з економічним, науковим та іншими комітетами НАТО задля оздоровлення та розвитку відповідних сфер життєдіяльності суспільства;
- використання сприятливих можливостей співробітництва з країнами-партнерами та гармонійна інтеграція у міжнародні структури, що діють у Європі.

На нашу думку, зазначені умови є ґрунтовними засадами для розвитку всіх структурних компонентів міжнародно-військового співробітництва в їх взаємозв'язку.

Структура міжнародного співробітництва у військовій сфері охоплює такі сфери взаємних інтересів держав-партнерів, як: воєнно-політична, воєнно-технічна, воєнно-стратегічна (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура міжнародно-військового співробітництва

Примітка. Складено автором.

Забезпечення безпеки та оборони країни передбачає військово-політичне співробітництво шляхом реалізації державної політики, заходів щодо інтеграції, що зміцнює довіру, взаємовідносини та взаємовигідні контакти та забезпечує виконання міжнародних зобов'язань певної держави у військовій сфері.

Поглиблення кооперації з країнами-партнерами відбувається у військово-технічному співробітництві шляхом спільної розробки, виробництва та модернізації озброєння, військової й іншої техніки, що сприяє розвитку експорту та імпорту товарів військового призначення, а також залученню міжнародної допомоги щодо утилізації застарілого озброєння, боєприпасів, ракетного палива.

Військово-стратегічне співробітництво генерує розвиток збройних сил, їх підготовку та досягнення спроможності виконувати спільні завдання зі збройними силами держав-партнерів, сприяє професійній підготовці військових кадрів, збагаченню військового мистецтва, впровадженню досягнень світової військової науки [41, с. 109].

Вперше було передбачено у Маастрихтському договорі, що спільна зовнішня політика й політика безпеки ЄС може перетворитися на політику

спільної оборони. Європейська спільнота повинна будувати єдину тривалу оборонну політику, здійснювати контроль над озброєнням, що проводиться в Європі, узгоджувати позиції відносно інших країн і ситуації у світі в цілому. Зазначений договір є основою функціонування політики ЄС у сфері безпеки й оборони [66, с. 23].

Зовнішня політика й політика безпеки ЄС з червня 1999 року стала містити військову складову – «Спільну європейську політику безпеки й оборони». Можливість надання сил і засобів НАТО для проведення європейських операцій ЄС було обговорено протягом переговорів між двома організаціями, які завершилися 16 грудня 2002 року шляхом підписання спільної Декларації НАТО і ЄС з «Європейської політики безпеки й оборони». На основі підписаної Декларації НАТО надано основну роль задля підтримки безпеки в європейських країнах, а ЄС отримало право на доступ до засобів планування Північноатлантичного альянсу.

Наступним кроком міжнародного співробітництва стало кодифікування поглядів на безпеку ЄС у 2003 р. документі «Європейська стратегія безпеки». На основі даного документа ЄС заснував політичні й військово-штабні структури зовнішньої політики й політики безпеки, а також перейшов до самостійного проведення миротворчих операцій у Європі й за її межами.

Окрім вище поданого співробітництва, в умовах трансформаційних змін було створено «Об'єднане командування протиповітряної оборони (НОРАД)». Дане створення відбулося у 1958 р. на основі взаємних відносин США та Канадою. В сучасних умовах це є особлива модель співробітництва у Північноамериканській регіональній системі міжнародних відносин. Система прийняття рішень в НОРАД передбачає паритетне представництво військового керівництва, принцип консенсусу та консультативний механізм на найвищому рівні. Такий формат був закладений зі створенням «Постійної об'єднаної ради оборони» та «Комітету військового співробітництва».

Дане партнерство створено шляхом проведення спільних американсько-канадських наукових досліджень та військових навчань. Завдяки останнім до

системи прийняття рішень Об'єднаного командування були включені спільні оперативні процедури та авторитетний контроль за військами. В результаті виникла комбінована організація протиповітряної оборони під єдиним командуванням [6, с. 12].

З огляду на специфіку форм та напрямків, в яких може здійснюватися міжнародно-військове співробітництво, змісту міжнародно-правових актів, які виступають правовою основою його реалізації, можна запропонувати наступну класифікацію (рис. 1.2).

Відповідно до класифікації міжнародного співробітництва у воєнній сфері залежно від складу суб'єктів виділяють: 1) міждержавне військове співробітництво; 2) співробітництво між державами та міжнародними організаціями (за програмою «Партнерство заради миру» від 10.01.1994 р. [44] з НАТО співпрацює 22 держави); 3) співробітництво між міжнародними організаціями (між НАТО та ЄС за «Декларацією щодо європейської політики безпеки та оборони» від 16.12.2002 р. [81]).

За кількісним складом суб'єктів, що беруть участь у міжнародному військовому співробітництві, можна виділити двостороннє співробітництво та багатостороннє співробітництво на основі багатостороннього міжнародного договору, у тому числі в рамках діяльності міжнародної конференції чи міжнародної організації.

Залежно від рівня, на якому здійснюється співробітництво, міжнародно-військове співробітництво може відбуватися на: 1) міждержавному (за Угодою між Україною та Португальською Республікою про військове співробітництво від 24.06.2008 р.); 2) міжурядовому (за Угодою між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки від 27.07.1994 р.); 3) міжвідомчому рівні (за Угодою між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про військове співробітництво від 17.12.1992 р.) Такий поділ визначає ієрархію між актами, що приймаються на відповідному рівні на підставі міжнародних угод.

Рис. 1.2. Види міжнародно-військового співробітництва

Примітка. Складено автором.

Розглядаючи міжнародно-військове співробітництво залежно від предмета, можна виділити наступні види:

1) військово-політичне співробітництво. Даний вид співробітництва передбачає спільне визначення загальних загроз національній та колегіальній безпеці, можливостей, необхідності і меж застосування збройної сили для досягнення політичних цілей (за ст. ст. 4, 10 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р.);

2) власне військове співробітництво, що передбачає застосування збройної сили для захисту інших учасників такого співробітництва від збройної агресії;

3) військове співробітництво із зміцнення міжнародного миру та безпеки, що передбачає вжиття заходів із роззброєння та скорочення озброєнь; участь в міжнародних операціях із підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом вжиття заходів, спрямованих на виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, що несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки;

4) військово-технічне співробітництво, що здійснюється з метою оснащення збройних сил держави озброєнням і військовою технікою та іншими товарами військового призначення (за Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Хорватія про військово-технічне співробітництво від 27.05.2002 р.);

5) інформаційне та наукове, що передбачає обмін військовослужбовцями, інформацією та досвідом у галузях військової науки й технологій, військового навчання (за Меморандумом про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством охорони краю Литовської Республіки стосовно співробітництва в галузі військової географії від 15.11.2010 р.); співробітництво у сфері військової медицини; у галузі військового зв'язку;

6) співробітництво з питань цивільної оборони та боротьби та попередження злочинності за допомогою військових ресурсів, зокрема, боротьби

із тероризмом, піратством, іншими злочинами міжнародного характеру;

7) співробітництво з охорони навколишнього природного середовища з використанням військових ресурсів, а також надання допомоги для подолання несприятливих природних явищ та допомоги у разі аварійних ситуацій на суші, в повітряному та морському просторах (за п. 12 ч. 1 ст. 2 Угоди між

Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво від 03.02.1993 р.);

8) військове співробітництво із соціальних питань, зокрема, із питань спорту, туризму, відпочинку, санаторно-курортного лікування військовослужбовців.

На думку Ю. Овчаренко визначальними моментами міжнародно-військового співробітництва є: «узгодження військових доктрин; координація спільних заходів для підтримки миру; узгодження військових планів і напрямків будівництва збройних сил; узгодження засобів взаємодії; планування заходів щодо надання взаємної допомоги та координації військової політики; обмін інформацією щодо аналізу та оцінки стратегічної ситуації [40, с. 105].

Таким чином, важливими передумовами міжнародно-військового співробітництва є забезпечення країнами учасниками миру та безпеки, шляхом формування взаємних відносин на основі багатосторонніх угод. Дослідження особливостей міжнародного військового співробітництва обумовлено тим, що воно охоплює міждержавні відносини у військовій сфері та спрямоване на вирішення питань національної безпеки та є багатоаспектним, відбувається в декількох сферах і виконує низку функцій.

1.3. Принципи та фактори, що впливають на розвиток військової сфери України в умовах глобальних викликів

Із прийняттям Акта проголошення незалежності від 24.08.1991 р. та, відповідно, появою України як нового суб'єкта міжнародного права одним із найбільш актуальних питань стало питання її безпеки і, відтак, пошуку власного місця у міжнародних та регіональних системах військового співробітництва. Усвідомлюючи свої геополітичні реалії та розуміючи, що сьогодні жодна країна світу не може забезпечити свою безпеку тільки власними силами, незалежна Україна офіційно на міжнародному та державному рівні проголосила, що її зовнішньополітичним пріоритетом є інтеграція до

європейської та євроатлантичної систем безпеки. Крім того, вона активно долучилася до міждержавного співробітництва у військовій сфері шляхом участі у миротворчій діяльності, здійснення контролю над озброєнням та роззброєнням, роботи багатьох міжнародних організацій.

Здійснюючи військове співробітництво, Україна, як і інші держави, передусім керується загальноновизнаними принципами міжнародного права. Науковці зазначають, що принципи міжнародного військового співробітництва є системою загальних та спеціальних принципів (рис. 1.3). Загальні принципи утворюють базовий рівень принципів, на яких ґрунтується вся система відносин держав у військовій сфері. Усі інші принципи міжнародного військового партнерства є спеціальними, особливості яких визначаються конкретними напрямками і формами партнерства (співробітництва). Характеристика принципів міжнародно-військового співробітництва наведена у додатку А.

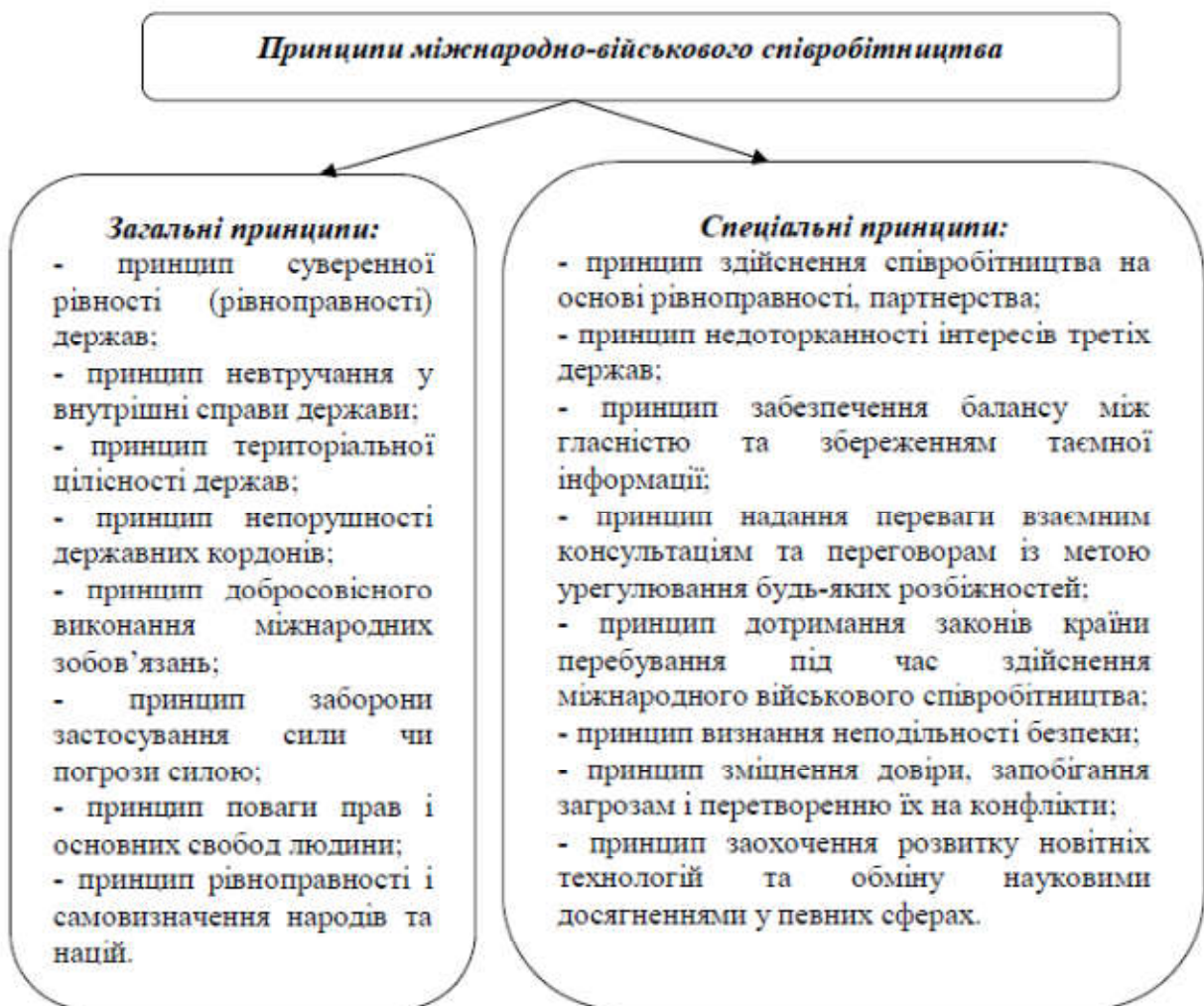
Законодавчим підґрунтям принципів є «Статут ООН 1945 р.» [76], «Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р.» [70] та «Заключний акт НБСЄ, підписаному в Гельсінкі 1975 р.» [20].

Згідно ст. 2 Статуту ООН встановлено наступні принципи: «добросовісного виконання міжнародних зобов'язань; мирного вирішення міжнародних спорів; незастосування сили або загрози силою; суверенної рівності держав; співробітництва; рівноправності і самовизначення народів та націй; невтручання у внутрішні справи держав» [45, с. 69].

У «Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р.» розкрито правниче значення кожного із принципів. Заключний акт НБСЄ від 01.08.1975 р. окрім встановлених принципів включає принцип непорушності державних кордонів, територіальної цілісності держав, поваги прав і основних свобод людини.

Врахування означених принципів в інтересах країн учасників міжнародного співробітництва забезпечують виконання ефективного міжнародного регулювання процесів даного співробітництва.

В контексті використання принципів у міжнародно-військовому співробітництві О. А. Джус зазначає, що «незважаючи на специфіку національних інтересів багатьох держав світу, у своїй сукупності перераховані принципи є єдиними для всіх, оскільки в основі міжнародного військового співробітництва у глобальному вимірі перебуває ідея забезпечення мирного співіснування усіх держав» [17, с. 14].

Рис. 1.3. Принципи міжнародно-військового співробітництва

Примітка. Складено автором.

Реалізація зазначених принципів міжнародно-військового співробітництва (як між різними державами, так і між їх коаліціями) передбачає вирішення спільних завдань.

На думку науковців до таких завдань слід віднести: «з'ясування спільних загроз національній та колективній безпеці; визначення можливості, необхідності, меж застосування військової сили для досягнення певних політичних цілей; встановлення кількісних та якісних характеристик необхідної і достатньої коаліційної (об'єднаної) військової сили; регламентування порядку застосування можливостей військової організації коаліції, шляхів використання військової сили, способів забезпечення військової безпеки, а за потреби – військового впливу на противника або носія загрози для дотримання міжнародного миру і безпеки» [7, с. 15].

Співробітництво між державами у сфері оборони та безпеки вимагає створення відповідної правової основи, задля співпраці на основі рівності та взаємного задоволення інтересів, справедливого розподілу вигоди і зобов'язань.

З огляду на необхідність забезпечення воєнної безпеки та оборони було прийнято Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р., на які було покладено завдання «забезпечувати стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах її територіального моря. Збройні Сили України за цим законом уповноважені надавати військову допомогу іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України» [54].

Згодом ці принципи набули підтвердження і подальшого розвитку в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. [52].

Реалії сьогодення для гарантування миру, стабільності та безпеки вимагають підвищити роль військових факторів, причому їх значення є однаково важливим як для попередження загроз системі міжнародної безпеки, так і для дієвої протидії їм. Озброєння та військова техніка є основою бойової могутності збройних сил будь-якої держави, а тому справляють визначальний вплив на хід та результати воєнних дій. При цьому, беручи до уваги характер

війн сьогодення, озброєння та військова техніка повинні відповідати найсучаснішим технологіям, які, відповідно, мають ключове значення для посилення військового потенціалу та обороноздатності держав-членів.

На думку І. С. Руснак «наявність збройних формувань, здатних адекватно реагувати на загрози військового характеру, а також готовність військово-політичного керівництва до їх використання залишаються ознаками авторитету і впливовості держави в сучасному світі» [62, с. 11].

В умовах трансформаційних змін необхідним є поглиблення міжнародно-військового співробітництва України з країнами, в яких ефективно налагоджено дане партнерство, з метою зміцнення безпеки та оборони.

На фоні розгортання конфліктної ситуації на Сході України важливого значення набуває міжнародно-військове співробітництво задля збереження миру та територіальної цілісності.

Міністерством закордонних справ України було сформовано основні факти агресії Російської федерації проти України, зазначивши, що «спланована збройна агресія Росії проти України розпочалася у 2014 р. з військової операції Збройних сил РФ із захопленням частини території – Кримського півострова» [37].

Окрім, порушення територіальної цілісності держави, негативними факторами впливу на Україну є: економічний та торговельний тиск зі сторони агресора; кібер-атаки, енергетична блокада; постачання зброї на окуповані території.

Фактори, які негативно вплинули на Україну, спонукали звернутися до впливових міжнародних організацій задля підтримки країни у конфліктній ситуації з Росією.

На основі використання міжнародно-військового співробітництва Генеральною асамблеєю ООН схвалено «Резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України», підтвердивши межі кордону України та неприпустимим змінювати статус АР Крим та м. Севастополя [1].

Окрім того, Європейські країни стали на захист України використавши один із інструментів впливу на країну агресора застосувавши політичні та економічні санкції, задля зниження тиску агресії. Також за рахунок вжитих заходів примусили РФ сісти за стіл переговорів, в рамках Тресторонньої контактній групі (сторони конфлікту – Україна та РФ, а також ОБСЄ як посередник) та Нормандській четвірці (сторони конфлікту – Україна та РФ, посередники – Франція та ФРН). Вжиті заходи не дали кардинальних змін, лише знизили рівень конфлікту. На сьогодні продовжуються і надалі агресивні дії Росії проти України. Порушивши територіальну цілісність України, Росія порушила ряд міжнародних домовленостей та багатосторонніх договорів, а також загальні принципи міжнародно-військового партнерства. Зокрема, принципи «Статуту ООН»; принципи та норми «Заключного акту НБСЄ»; принципи «Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами у відповідність до Статуту ООН»; норми «Резолюції ГА ООН «Визначення агресії» та ряд інших міжнародних угод та договорів.

Задля врегулювання конфліктних моментів у міжнародній практиці запропоновано використовувати взаємні переговори або консультації.

На думку А. М. Іващенко «під взаємними переговорами і консультаціями слід розуміти форму вирішення правового конфлікту за допомогою його обговорення сторонами цього конфлікту з метою узгодження взаємовигідного рішення» [5, с. 165].

Відповідно до визначення, використовуючи переговори та консультації учасники міждержавного конфлікту мають можливість налагодити взаємодію та прийняти спільне конструктивне рішення з того чи іншого питання.

Переконливим підтвердженням використання переговорів та консультацій є можливість уникнути виникнення війни або інших радикальних впливів на країну. Окрім того, надання переваги переговорам і взаємним консультаціям для врегулювання міждержавних конфліктів, які можуть мати

місце під час співпраці у сфері оборони, вказує на наявність сильного політичного компоненту в таких міждержавних відносинах.

Безсумнівно, важливим фактором зміцнення міжнародно-військового співробітництва України є міжнародні зв'язки вітчизняних вищих військових навчальних закладів з іноземними військовими закладами задля спільної роботи в обороні країни. Дане співробітництво може здійснюватися на основі: спільних конференцій за участю міжнародних фахівців, конгресів, участь провідних науковців та військових у навчанні курсантів передаючи набутий досвід у сфері оборони, участь у міжнародних стажуваннях.

Окрім, спільних навчальних заходів міжнародно-військового співробітництва, фактором розвитку та зміцнення партнерства є участь України у миротворчій діяльності.

Нормативним документом, яким закріплено участь України в миротворчій діяльності є Закон України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [51].

До основних завдань участі військових у миротворчій діяльності відносять: гелікоптерне забезпечення; патрулювання зони відповідальності, збирання й аналіз інформації; 3)моніторинг процесу роззброєння, демобілізації та реінтеграції всіх озброєних угруповань; розвідка, розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів; сприяння у наданні гуманітарної допомоги; супроводження гуманітарних вантажів; ведення інженерної розвідки шляхів руху, об'єктів та місцевості; моніторинг процесу роззброєння, демобілізації, реінтеграції; морське патрулювання [23].

Задля ефективної участі у миротворчій діяльності в Україні створено «Спеціальний миротворчий центр Національної академії внутрішніх справ України» та «Навчально-науковий центр міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони України ім. І. Черняховського». Дані центри створено з метою підготовки військових до миротворчої діяльності.

Окрім, прийнятого Закону було розроблено та впроваджено Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України» [51]. Стратегія визначає основні

напрями участі військових у миротворчій діяльності, а також завдання та шляхи реалізації національних інтересів в даній роботі.

Таким чином, з метою забезпечення миру та безпеки держави, Україна справно дотримується принципів міжнародно-військового співробітництва, враховує фактори, які позитивно та негативно впливають розвиток військової сфери в умовах трансформаційних змін.

Висновки до розділу 1

Дослідивши становлення та розвиток міжнародно-військового співробітництва держав можемо зробити наступні висновки:

Військове співробітництво було однією із перших форм участі стародавніх держав у міжнародному спілкуванні. Воно зумовлювалося спільною зацікавленістю держав у встановленні і підтриманні зовнішніх зв'язків та було викликане низкою чинників: необхідністю встановити відносини для мирного співіснування та отримання гарантій взаємного ненападу; потребою протистояти спільному ворогу, що могло бути можливим через спільні скоординовані зусилля шляхом створення оборонних союзів; бажанням до взаємозбагачення шляхом проведення спільних військово-наступальних операцій проти відповідної третьої держави (держав) тощо.

Правовою основою співробітництва держав у стародавній період були переважно двосторонні міжнародні договори. Відносини між державами характеризувалися активним ступенем взаємодії у військовій сфері, проте були порівняно недовготривалими та обмежувалися питаннями війни та миру. Більшість держав прагнула створити світові імперії, тому не були зацікавлені у побудові тривалих і стабільних міжнародно-правових відносин. Саме тому держави підтримували лише ті відносини, що допомагали їм задовольнити тимчасові зовнішньополітичні інтереси. У стародавній період військова сила була основним і, по суті, найголовнішим засобом розв'язання міжнародних спорів, що не засуджувався юридично.

В умовах трансформаційних змін відбувається переосмислення ролі міжнародно-військового співробітництва, що спонукає країн-учасників даних відносин укладати багатосторонні та двосторонні угоди, договори, задля забезпечення миру та безпеки.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ТА УКРАЇНИ

2.1. Аналіз розвитку міжнародно-військового співробітництва країн-членів Європейського Союзу

Міжнародно-військове співробітництво є важливим стратегічним напрямом взаємодії країн в забезпеченні миру та безпеки. Події, які відбуваються протягом ХХІ ст. демонструють те, що необхідним є спільна діяльність усіх країн у вирішенні конфліктних ситуацій, адже протидіяти загрозам одній країні є вкрай важко. В даному контексті, задля гарантування стабільності та безпеки створено міжнародні організації, метою діяльності яких є колективне забезпечення безпеки.

Забезпечення реалізації зовнішньої та безпекової політики вплинуло на перегляд Європейським Союзом напрямів їх реалізації, що сприяло формуванню та реалізації програми оборонного спрямування у форматі PESCO, яка була підписана 13 листопада 2017 р.

Передумовою впровадження даної програми було затвердження річного звіту про нові виклики у сфері оборони. У вересні 2016 р. на Братиславському саміті лідери ЄС прийняли рішення модернізувати європейську зовнішню безпеку та оборону шляхом посилення співпраці ЄС у даній сфері.

За результатами проведеного засідання було прийнято ряд завдань з метою посилення співробітництва у сфері безпеки та оборони. Серед пріоритетних завдань слід виділити: реагування на зовнішні конфлікти та кризи; розвиток потенціалу партнерів; захист ЄС та його громадян.

Задля досягнення мети виділено наступні напрями:

- започаткування скоординованого щорічного огляду з питань оборони (CARD) задля посилення оборонного співробітництва між державами-членами;
- встановлення постійного структурованого співробітництва (PESCO) задля посилення оборонного співробітництва між тими державами-членами, які бажають функціонування у цьому співробітництві;
- створення військового потенціалу планування та ведення (MPCC) з метою покращення структур кризового управління;
- посилення інструментів ЄС швидкого реагування, включаючи бойові групи ЄС та цивільні можливості [67].

Лісабонський договір передбачає, що група держав-членів може посилити свою співпрацю в оборонних питаннях шляхом створення постійного структурованого співробітництва (PESCO).

Постійне структурне співробітництво (PESCO) є основою для поглиблення оборонного співробітництва між 25 державами-учасницями, що дає можливість державам-членам розвивати оборонний потенціал і бути готовим до їх спільного розгортання [67]. На рис. 2.1 подано перелік держав-учасниць PESCO.

Рис. 2.1. Країни-учасниці PESCO

Примітка. Складено автором на основі [67]

На початковому етапі співробітництва країнами було узгоджено 17 проектів із 70 задекларованих, які реалізуються в межах програми. Основними сферами на які акцентується увага – це: навчання, розвиток можливостей та оперативна готовність у сфері оборони.

Пізніше було доповнено перелік проектів, які оперативну готовність на суші, морі та в повітрі, а також кіберзахист. Станом на кінець 2020 р. в межах програми PESCO реалізовано 47 проектів, з яких п'ять нових проектів зосереджені на навчанні; інші проекти зосереджені на посиленні спільних дій ЄС, а також на розвитку потенціалу на морі, повітрі та в космосі.

Постійне структуроване співробітництво (PESCO) в рамках Союзу встановлюється між тими країнами-членами, чия військова спроможність відповідає високим критеріям і які взяли на себе зобов'язання один перед одним у цій сфері, з метою виконання місій та сприяння досягненню високого.

Кожен із проектів, який реалізується включає країну-лідера, а також інших учасників, кількість яких має складати щонайменше 2 члени. Державами-лідерами більшості проектів виступають західноєвропейські члени ЄС, тоді як зі Східної Європи лише дві – Литва та Словаччина [82].

За медичну сферу ЄС, центр логістики, центр навчально-тренувальних місій відповідає Німеччина, а також веде роботу над створенням сил швидкого реагування. Медична сфера ЄС має забезпечувати потреби в медикаментах, а також сприяти гармонізації національних медичних стандартів і дотриманню санітарних норм. Центр логістики покликаний посилити транскордонне логістичне планування та мобільність у напрямі створення в Європі єдиної логістичної мережі. Центр навчально-тренувальних місій має підвищувати кваліфікації персоналу тренувальних місій ЄС, тоді як сили швидкого реагування повинні сприяти удосконаленню кризового менеджменту ЄС [82].

За безпеку військових комунікацій відповідає Франція шляхом розробки спільних технологій для європейського військового радіо. Крім того, розробляє нові системи енергопостачання для польових таборів у рамках місій ЄС.

Найбільшу участь у проектах приймає Італія, відповідаючи за стандартизацію процедур серед європейських армій і забезпечення взаємодії між військовими та цивільними особами в рамках військових навчань, створення нового Центру передових технологій ЄС з подолання наслідків природних і техногенних катастроф, спостереження і захист визначених морських районів, включно з портами та прибережними водами, а також розробка прототипу європейських механізованих батальйонів.

Модернізація процесу прийняття рішень, планування та здійснення місій ЄС та координація між військовими групами здійснюється на основі проекту під керівництвом Іспанії.

За розробку підводних автономних засобів для розмінування на морі відповідає Бельгія. Греція очолює два проекти, один з яких стосується обміну інформацією, отриманою з об'єктів сухопутного, морського та повітряного спостереження, а інший – створення платформи з обміну розвідданими в галузі кібербезпеки, за створення сил швидкого реагування на кіберзагрози відповідає Литва, за створення мобільної артилерійської платформи – Словаччина [82].

PESCO визнає, що партнери можуть внести додаткову цінність до успіху проектів і сприяти зміцненню «Спільної політики безпеки та оборони». З цією метою 5 листопада 2020 року Рада прийняла Рішення про загальні умови, за яких треті держави у виняткових випадках можуть бути запрошені до участі в окремих проектах PESCO [67].

Прийняття Рішення Ради про загальні умови участі третіх держав у проектах PESCO є важливим кроком, що веде до розширення співпраці в галузі оборони з партнерами ЄС. Рада визначила кілька загальних умов, яким третя держава повинна відповідати, щоб бути запрошеною до проекту PESCO (табл. 2.1).

Треті держави, які відповідають загальним умовам, можуть бути запрошені учасниками окремих проектів відповідно до наступних процедурних етапів:

- 1) учасники окремих проектів мають розглянути можливість запрошення третьої держави, яка відповідає загальним умовам;
- 2) Рада приймає рішення про відповідність третьої держави встановленим;
- 3) у разі прийняття рішення учасники проекту укладатимуть адміністративну угоду із зацікавленою третьою державою.

Таблиця 2.1

Загальні умови участі третіх держав у проекті PESCO

Загальні умови участі	Конкретизація умов
Політичні умови	Поділяють цінності та принципи ЄС, цілі Спільної зовнішньої політики та політики безпеки та сприяють зміцненню Спільної політики безпеки та оборони, не порушуючи при цьому інтересів безпеки та оборони ЄС та його держав-членів, включаючи повагу за принцип добросусідських відносин. Третя держава також повинна мати діалог з ЄС, охоплюючи також аспекти безпеки та оборони, коли вона бере участь у проекті PESCO
Суттєві умови	Забезпечують значну додану вартість проектам і сприяють досягненню його цілей, наприклад, надання технічного досвіду або додаткових можливостей, включаючи оперативну або фінансову підтримку; не маючи можливості гальмувати прогрес або перешкоджати використанню розроблених можливостей
Правові умови	Вимагати від третьої держави Угоду про безпеку інформації з ЄС; і, якщо проект PESCO реалізується за підтримки Європейського оборонного агентства (EDA), мати адміністративну угоду з EDA

Примітка. Складено автором на основі [67]

Подальші умови та процедури залучення суб'єктів (компаній) до реалізації проектів PESCO можуть бути встановлені згідно з переглядом Рішення Ради від 2018 року про загальний набір правил управління проектами PESCO.

Відповідно до можливості участі третіх країн у програмах PESCO, то Україна, за умов виконання всіх передбачених умов допуску в участі має можливість долучитись до програми. Для цього потрібно подати заявку на участь, зазначивши конкретні проекти. Участь нашої країни у проектах PESCO

надає доступ до новітніх технологій у військовій сфері, задля підвищення власної сфери оборони.

Підхід держав-членів щодо залучення суб'єктів ґрунтується на міркуваннях безпеки та на дотриманні принципу автономії прийняття рішень ЄС. Рішення Ради про участь третіх держав містить певні положення щодо цього. Ці положення враховують інтереси безпеки ЄС та його держав-членів і забезпечують прозорість.

Окрім того, погоджено створення військового потенціалу для планування та ведення (MPCC) у складі військового штабу ЄС. Метою MPCC є здатність ЄС реагувати швидшим, ефективнішим та більш узгодженим чином. На стратегічному рівні відповідає за оперативне планування та проведення невиконавчих військових місій CSDP.

На основі програми PESCO затверджено інструменти швидкого реагування ЄС. Бойові групи ЄС є одним із інструментів у розпорядженні ЄС, який можна використовувати для швидкого реагування на кризи та конфлікти. Це військові сили, які можна швидко розгорнути на землі. Бойові групи були створені в 2005 році, але вони ще ніколи не були розгорнуті через політичні, технічні та фінансові перешкоди. Задля посилення можливості ЄС швидкого реагування, лідери ЄС прийняли рішення про спільні витрати на розгортання бойових груп. Управління фінансуванням бойових груп здійснюватиметься на рівні ЄС через механізм Athena на постійній основі. Athena – це механізм, який керує фінансуванням спільних витрат, пов'язаних із військовими операціями ЄС у рамках спільної політики безпеки та оборони ЄС (CSDP) [3].

Athena може фінансувати загальні витрати на військові операції ЄС, а також витрати на державу, які включають житло, паливо та подібні витрати, пов'язані з національними контингентами. Джерелами фінансування є щорічний внесок країн-учасниць, частка якого визначається залежно від валового національного доходу. Складовими витрат є:

- впровадження та експлуатаційні витрати штаб-квартири, включаючи поїздки, ІТ-системи, адміністрування, громадську інформацію, персонал,

найманий на місцевому рівні, розгортання та житло штабу сил (FHQ);

- інфраструктура, медичне обслуговування, медична евакуація, ідентифікація, отримання інформації (спутникові знімки);

- відшкодування/від НАТО чи інших організацій (наприклад, ООН) [3].

Співробітництво між ЄС та НАТО налагоджено давно задля забезпечення більшої безпеки громадян у Європі та за її межами. У 2018 р. ЄС і НАТО підписали нову декларацію про спільне співробітництво у сфері оборони [68].

Дана співпраця спрямована на: військову мобільність; кібербезпеку; гібридні загрози; боротьбу з тероризмом; жінки та безпека. У новій спільній декларації підкреслюється, що останні зусилля ЄС щодо активізації співробітництва в галузі оборони та безпеки зміцнюють трансатлантичну безпеку.

Реалізація задекларованих заходів у декларації передбачають зміцнення їхньої співпраці у наступних стратегічних сферах: гібридні загрози; оперативне співробітництво, включаючи морські питання; кібербезпека; обороноздатності; промисловість; скоординовані вправи; нарощування потенціалу.

2.2. Оцінка діяльності Збройних Сил України в умовах глобальних викликів

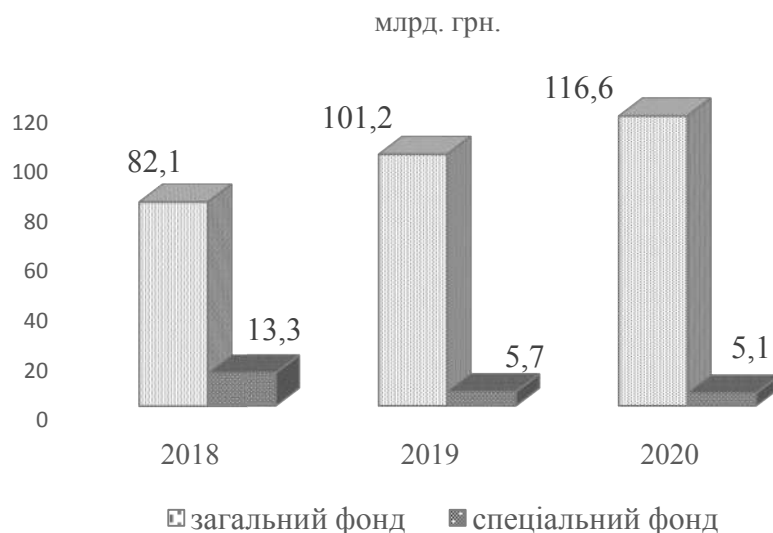
Забезпечення національної безпеки українського суспільства є однією з найважливіших функцій нашої держави, основні завдання із захисту суверенітету і територіальної цілісності якої покладаються на Збройні Сили України. Успішні дії останніх безпосередньо залежать від рівня їх матеріально-технічного забезпечення. Водночас сучасні економічні відносини тісно пов'язані з військово-господарською діяльністю ЗСУ, що передбачає ефективне використання внутрішніх матеріальних та організаційних ресурсів для самостійного отримання додаткових джерел фінансування потреб оборони.

Згідно з Бюджетним кодексом України, фінансування національної оборони здійснюється винятково за рахунок Державного бюджету України в розмірі, який визначається щорічно Законом України «Про Державний бюджет

України». Відповідно до проекту Державного бюджету на 2021 р. передбачено на сектор безпеки та оборони виділити 2671291 млрд. грн., що становить 5,93 ВВП.

У Державному бюджеті України на 2020 р. на потреби Збройних Сил України передбачалось 121681,3 млн. грн. (2,7 % від валового внутрішнього продукту), із них за загальним фондом – 116606,4 млн. грн. (95,8 % видатків), за спеціальним – 5074,9 млн. грн. (4,2 % видатків) [4].

За рахунок додаткового надходження коштів від благодійних організацій, гуманітарної допомоги у 2020 р. забезпечено надходження, що порівняно від запланованого збільшено у 3,5 рази, або на 3661,2 млн. грн. Протягом 2019-2020рр. збільшено фінансування на 14792,9 млн. грн. (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка фінансування потреб Збройних Сил України

Примітка. Складено автором на основі [4].

За функціональним призначенням у 2020 р. найбільша сума була спрямована на персонал 74557,1 млн. грн., озброєння та військова техніка 26269,8 млн. грн. Протягом року збільшено витрат на персонал на 10% у порівнянні з 2019 р., збільшено на 36 % на озброєння та військову техніку, на 18% на інфраструктуру, 1% на експлуатаційні витрати (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Структура витрат Міністерства оборони за функціональним призначенням [3]

Примітка. Складено автором на основі [4].

За рахунок отриманих ресурсів вдалось забезпечити основні потреби Збройних Сил. Отримані ресурси у 2020 р. спрямовано на: виплату грошового забезпечення військовослужбовцям та заробітної плати працівникам; закупівлю та модернізацію ОВТ; відновлення ОВТ та навчальної матеріально-технічної бази полігонів, розвиток інфраструктури військових містечок, утримання й удосконалення системи зв'язку; утримання Збройних Сил на належному рівні в частині харчування, речового та медичного забезпечення військовослужбовців, забезпечення пально-мастильними матеріалами, комунальними послугами [4].

На виконання Стратегічного оборонного бюлетеня на початку 2020 р. міжнародні експерти провели незалежне зовнішнє оцінювання внутрішнього аудиту на відповідність міжнародним стандартам.

Протягом 2018-2020 рр. внутрішні аудиторі, як тренери, приймали участь у навчальних заходах та заходах з підвищення кваліфікації військового і цивільного персоналу для 1 447 посадових осіб Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил. У рамках виконання Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО у співпраці з Міністерством оборони Великої Британії у 2018–2020 рр. близько 80 % внутрішніх аудиторів

підвищили фахову кваліфікацію. Окрім того, за цей період 149 внутрішніх аудиторів підвищили кваліфікацію з питань, пов'язаних з внутрішнім аудитом.

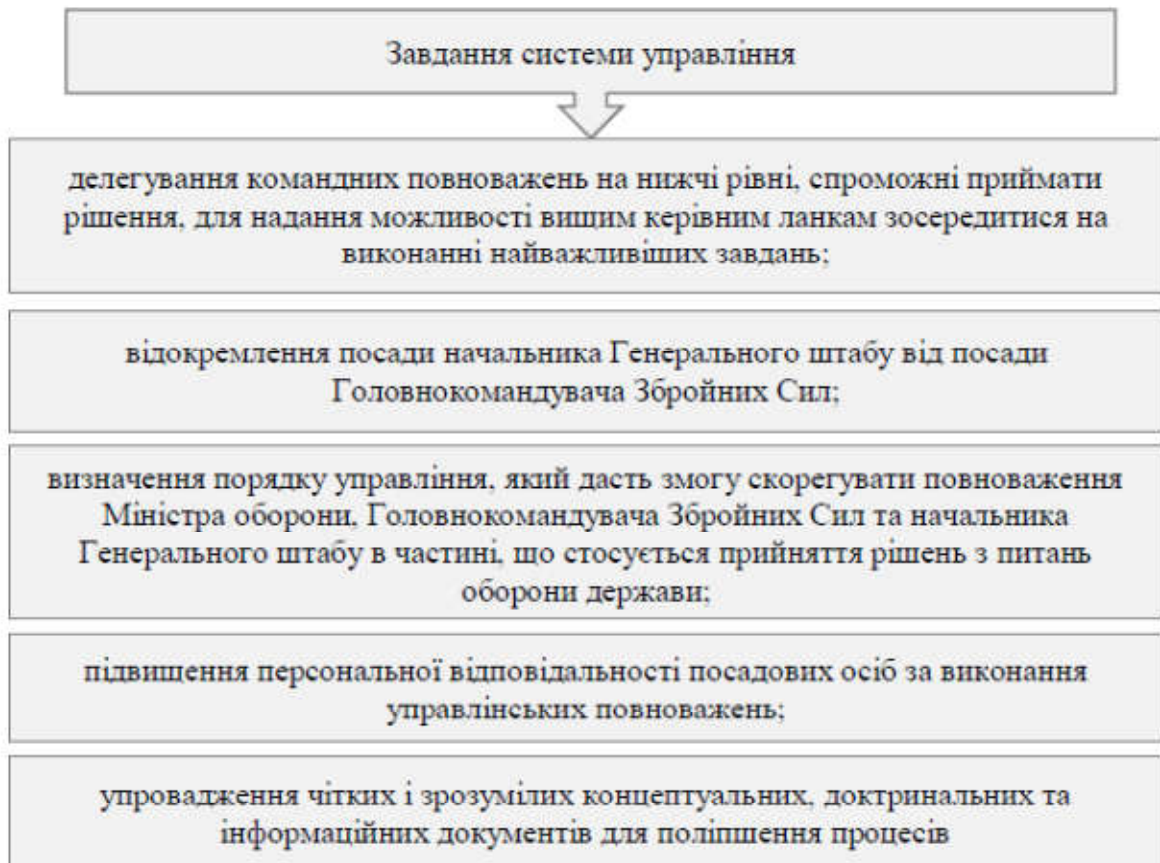
Протягом попередніх років Міністерство оборони України виконувало низку заходів, спрямованих на формування нової ідеології внутрішнього контролю, заснованого на принципах ризик-менеджменту. Було реалізовано пілотні проекти з удосконалення внутрішнього контролю, розроблено Стандарти внутрішнього контролю та Інструкцію з організації внутрішнього контролю у Збройних Силах України.

Реформаційні зміни не оминули і сферу оборони. Протягом 2020 р. трансформаційні зміни у системі управління Збройних Сил здійснювалося за напрямками і завданнями, визначеними Законом України «Про національну безпеку України», Стратегічним оборонним бюлетенем України, Державною програмою розвитку Збройних Сил на період до 2020 р. Основні завдання оновленої системи управління подано на рис. 2.4.

Головними результатами роботи з реалізації Плану дій щодо впровадження оборонної реформи є покладання на Міністерство оборони функцій і завдань щодо формування державної політики у сфері оборони, а на Збройні Сили – щодо її реалізації.

Окрім того, було розподілено повноваження між органами військового управління Збройних Сил, а саме:

- Генеральний штаб Збройних Сил – планування оборони держави, стратегічне планування застосування Збройних Сил та планування генерування (формування, підготовка та розвиток) військ (сил);
- Командування об'єднаних сил Збройних Сил – застосування військ (сил);
- командування видів, окремих родів військ (сил) – генерування та забезпечення військ (сил) [4].

Рис. 2.4. Основні завдання системи управління Збройних Сил України

Примітка. Складено автором на основі [4].

Відповідно проведеної реформи модернізовано структуру та склад Міністерства оборони шляхом створення: Директорату політики у сфері оборони Міністерства оборони; Директорату інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних комунікацій Міністерства оборони; Директорату політики цифрової трансформації та інформаційної безпеки у сфері оборони Міністерства оборони.

Окрім того, реформаційні зміни сприяли перетворення Департаменту воєнної політики, стратегічного планування та міжнародного співробітництва Міністерства оборони в Департамент воєнної політики та стратегічного планування та Департамент міжнародного оборонного співробітництва Міністерства оборони; Департамент військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони в Департамент військової освіти і

науки та Департамент соціального та гуманітарного забезпечення Міністерства оборони. Модернізовану структуру Міністерства оборони України подано у додатку Б.

На виконання Державної цільової оборонної програми більшу частину коштів, виділених у 202019-2020 рр., було спрямовано на модернізацію наявного та закупівлю нового озброєння, військової техніки (далі – ОВТ), меншу – на фінансування дослідно-конструкторських робіт із розроблення нових зразків.

Протягом аналізованих років здійснено закупівлю та постачено у ЗС України 4,6 млн. од. продукції оборонного призначення, у тому числі ракет, боєприпасів різного призначення та засобів ураження понад 4,5 млн од., озброєння військової та спеціальної техніки понад 15 тис. од., інших засобів – 53 тис. од. (табл. 2.2).

Протягом 2019-2020 рр. шляхом реалізації заходів державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки вдалось підвищити рівень укомплектованості військ (сил) основними зразками ОВТ на 6% та оснащення новими (модернізованими) зразками на 5%.

Таблиця 2.2

Стан закупівлі основних зразків та модернізованого ОВТ за державним оборонним замовленням у 2017-2020 рр.

Зразки ОВТ	2017	2018	2019	2020
Модернізовані літаки та вертольоти	22	30	22	15
Безпілотні авіаційні комплекси різних модефікацій	12	75	64	46
Малі броньовані артилерійські катери	4	2	-	-
Бронетанкове озброєння та техніка	56	101	45	87
Артилерійські системи	63	113	475	26
Протитанкове озброєння	23	200	162	76
Стрілецька зброя	-	2158	2747	736
Засоби протиракетного захисту авіації	-	25	22	-
Броньовані автомобілі	18	36	174	64
Автомобільна техніка	381	685	622	106
Радіолокаційні станції	12	31	18	15
Наземні радіотехнічні засоби розвідки	20	-	15	-
Засоби ураження	350	1902	2429	792
Прилади нічного бачення	-	2874	2082	772
Засоби зв'язку	129	840	635	394
Навігаційні прилади	500	456	406	616
Засоби захисту інформації	192	1139	868	967
Засоби радіоелектронної боротьби	22	38	23	18
Засоби хімічного захисту	500	618	600	537
Засоби інженерного озброєння	-	39	77	137
Боєприпаси різного призначення	328412	527382	1256729	3281442

Примітка. Складено автором на основі [4].

Характерними особливостями підготовки військ протягом 2019-2020 рр. було: об'єднаний (міжвидовий, міжвідомчий) характер; набуття визначених оперативних, бойових та спеціальних спроможностей органами військового управління, штабами в нових J (G, A, N, S) -структурах; використання стандартизованих процедур процесу прийняття військового рішення, запроваджених у збройних силах держав-членів НАТО – TLP1 і MDMP2; використання в навчальному процесі сучасних засобів імітаційного моделювання та тренажерних систем [63].

Протягом 2019-2020 р. було збережено тенденцію сталого фінансування заходів підготовки військ (сил). Загальні обсяги виділених коштів у 2020 р. порівняно з 2019 р. не значно збільшились на 22,8 млн. грн. становили станом на кінець 2020 р. 2456,2 млн. грн. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Фінансування підготовки Збройних сил у 2018-2020 рр.

млн. грн.								
2018			2019			2020		
План	Факт	%	План	Факт	%	План	Факт	%
2418,5	2418,5	100	2433,4	2433,4	100	2456,2	2456,2	100

Примітка. Складено автором на основі [4].

Здійснюючи фінансування підготовки Збройних Сил видатки були розподілено за відповідними напрямками фінансування (табл. 2.4). Виділені обсяги фінансування підготовки Збройних Сил забезпечили підготовку військ (сил) до виконання завдань за призначенням та дозволило істотно підвищити спроможності польової навчальної матеріально-технічної бази підготовки.

Таблиця 2.4

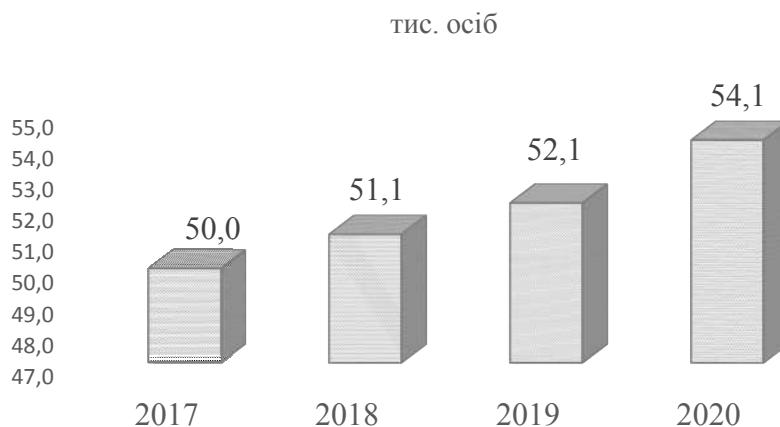
Фінансування складових підготовки Збройних Сил у 2017 р.

Напрями фінансування підготовки	Заплановано			Виділено			% плану
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	
Оперативна підготовка	8,2	8,3	8,5	8,2	8,3	8,5	100
Бойова підготовка	2317,6	2336,9	2340,2	2317,6	2336,9	2340,2	100
Фізична підготовка	68,9	59,3	67,8	68,9	59,3	67,8	100
Забезпечення багатонаціональних навчань	23,8	28,9	39,7	23,8	28,9	39,7	100
Всього	24185,5	2433,4	2456,2	24185,5	2433,4	2456,2	

Примітка. Складено автором на основі [4].

Загалом у Збройних Силах протягом 2020 р. проведено: 4 бригадних тактичних навчань, 208 батальйонних (дивізійонних) тактичних навчань, 624 ротних тактичних навчань, 4 льотно-тактичних навчань ескадрилій, здійснено понад 25 тис. стрибків з парашутом. Авіаційні підрозділи провели 520 практичних бомбометання та 357 практичні стрільби по наземних цілях. Кораблі і катери виконали 141 артилерійських стрільб по морських і повітряних цілях (додаток В).

З метою комплектування військових частин Збройних Сил протягом 2020 р. на військову службу за контрактом прийнято близько 38,0 тис. осіб; на військову службу прийнято близько 3,0 тис. офіцерів запасу, з яких на первинні посади призначено понад 1,6 тис. осіб; на посади офіцерського складу було призначено 151 сержанта і старшину, які мають вищу освіту та пройшли курси військової підготовки (у разі потреби) з одночасним присвоєнням первинного офіцерського звання; проведено призов офіцерів запасу на військову службу за призовом осіб офіцерського складу (призвано 850 офіцерів запасу); здійснено призов громадян України на строкову військову службу (призвано понад 30 тис. осіб, у тому числі до Збройних Сил близько 16,5 тис. осіб); для забезпечення швидкого доукомплектування військ (сил) Збройних Сил резервістами у випадку відкритої агресії противника до оперативного резерву зараховано близько 230 тис. резервістів. За період 2017-2020 рр. чисельність осіб офіцерського складу збільшилась на 4,1 тис. осіб і станом на кінець 2020 р. становить 24,1 тис. осіб (рис. 2.5).

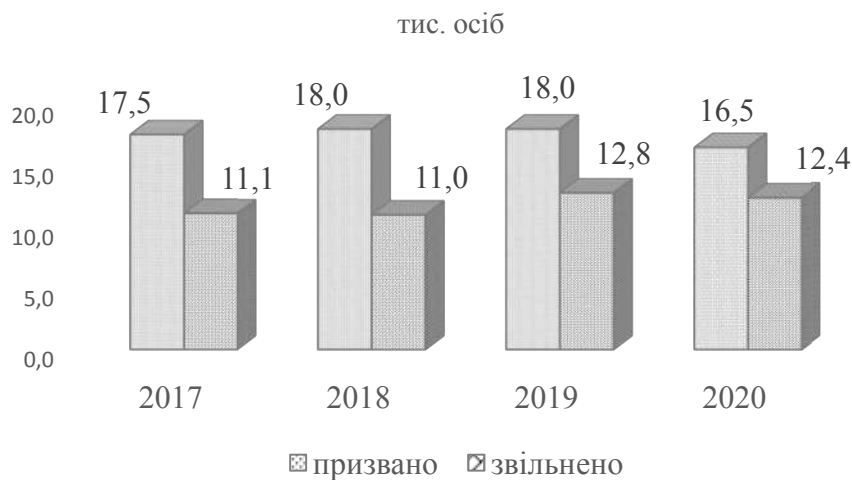
Рис. 2.5. Динаміка чисельності офіцерського складу Збройних Сил

Примітка. Складено автором на основі [4].

Кадровому забезпеченню приділяється велика увага, задля формування кадрового резерву з метою виконання військових обов'язків, а також реалізації завдання реформи оборони.

До Збройних Сил України протягом 2019-2020 рр. на строкову військову службу було призвано 34,5 тис. осіб, у тому числі: 2019 р. – 18 тис. осіб (квітень-травень 2019 р. – 9,0 тис осіб; жовтень-листопад 2019 р. – 9,0 тис. осіб); 2020 р. – 16,5 тис. осіб (червень-липень 2020 р. – 9,0 тис. осіб; жовтень-листопад 2020 р. – 7,5 тис. осіб) [4].

Протягом аналізованого періоду зі Збройних Сил звільнено в запас 25,2 тис. військовослужбовців строкової військової служби, у тому числі: 2019 р. – 12,8 тис. осіб (з них: квітень – травень – 6 445 осіб; жовтень – листопад – 6,4 тис. осіб); 2020 р. – 12,4 тис. осіб (з них: квітень – червень – 6,7 тис. осіб; жовтень – листопад – 5,7 тис. осіб) (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Показники призову (звільнення) громадян України на (з) строкову військову службу

Примітка. Складено автором на основі [4].

Показники призову до Збройних Сил у жовтні-листопаді 2020 р. зменшено на 1,5 тис. осіб від раніше запланованих 9,0 тис. осіб у зв'язку із

збільшенням з початку року чисельності військовослужбовців військової служби за контрактом та для недопущення перевищення граничних показників чисельності Збройних Сил, визначених законодавством.

За результатами проведеного аналізу визначено, що протягом 2019-2020 рр. діяльність Збройних Сил України здійснювалась на основі Плану дій щодо впровадження оборонної реформи та Концепції військової кадрової політики у Збройних Силах на період до 2020 р.

Протягом аналізованого періоду основними результуючими складовими діяльності Збройних Сил були: розроблення, ухвалення нормативно-правових актів і планувальних документів з питань комплектування та проходження громадянами військової служби у Збройних Силах; з 2020 р. здійснено перехід на нові військові звання рядового, сержантського (старшинського) та вищого офіцерського складу, що відповідають військовим званням, прийнятим у збройних силах держав – членів НАТО; приведення військових звань військовослужбовців у Збройних Силах та Державній спеціальній службі транспорту у відповідність до переліку кодів військових рангів НАТО за стандартом НАТО STANAG 2116; створення резерву молодших офіцерів, достатній за кількістю і рівнем підготовки; удосконалення системи управління формування за рейтинговим принципом резерву кандидатів для просування по службі.

2.3. Моніторинг міжнародно-військового співробітництва України

Співробітництво України з ЄС та США у сфері забезпечення воєнної безпеки набуває особливої актуальності в нинішніх умовах, коли втручання Російської Федерації у внутрішні справи України, активізація розвідувальної діяльності проти нашої держави, посилення інформаційно-психологічного тиску на Україну з метою дестабілізації соціально-політичної обстановки неминуче призводять до порушення основ воєнної безпеки нашої держави.

На думку О. Погібко «нині триває активний процес визначення життєво важливих національних інтересів, обумовлених геополітичним положенням та усвідомленням ролі і місця України в системі міжнародних відносин. ...Військово-політичне керівництво держави змушене по-новому формувати оборонну політику держави та постійно адаптувати її до реалій сьогодення. Окрім того, виникає нагальна необхідність своєчасного нормативно-правового визначення шляхів розвитку, методів застосування та підготовки військових формувань до війни в сучасних умовах» [47, с. 17].

Виклики, які постали перед Україною загрожують національним інтересам в обороні країни. На думку науковців «такі асиметричні виклики та загрози сучасної доби, як тероризм, кібератаки, розповсюдження компонентів зброї масового ураження і технологій її виробництва, контрабанда зброї та наркотиків, незаконна міграція, глобальні кліматичні зміни, природні й техногенні катастрофи превалюють над класичними загрозами воєнного характеру» [15, с. 19].

Основою участі України в міжнародній співпраці стало формування та реалізації програми «Основні напрями зовнішньої політики України», схвалених Верховною Радою 02 липня 1993 року. В даному документі акцентувалась увага на повномасштабній інтеграції України в європейські та євроатлантичні структури, а також стати членом в загальноєвропейській системі безпеки [8, с. 167].

Знакові події у створенні нової європейської безпеки відбулись на кінці ХХ ст. початку ХХІ ст. Зокрема, Президентом України затверджено «Стратегія інтеграції України в ЄС» та «Програми інтеграції України в ЄС».

Відповідно до затверджених документів, Україна змогла започаткувати консультації з ЄС у форматі «Трійка Робочих груп Ради ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики». Основними напрямками роботи даного формату було питання роззброєння й нерозповсюдження зброї масового ураження, експорту звичайних озброєнь. Окрім того, дані питання щодо

України є постійним предметом обговорення на саміті Україна – ЄС, засідань Ради з питань співробітництва Україна – ЄС.

Наступним знаковим напрямом співробітництва України з ЄС щодо воєнної безпеки було укладення у 2005 р. Угоди між Європейським Союзом і Україною «Про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз». Даний документ було у 2008 р. ратифіковано Законом України. Відповідно у Законі подано порядок ухвалення рішення та загальні умови участі України в операціях ЄС із врегулювання криз як цивільними, так і військовими засобами.

На основі сформованих та ратифікованих документів Україна розпочала міжнародне співробітництво у сфері оборони країнами Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина (В-4)). Підписавши угоду про співпрацю було започатковано консультації та зустрічі на рівні директорів департаментів оборонних відомств.

Окрім того, активна співпраця України відбувається з балтійськими країнами (Литва, Латвія, Естонія). Міжнародне співробітництво дає змогу розширити обрії зазначених відносин, лобювати спільні інтереси, що набуває актуальності в умовах сучасних безпекових викликів.

Після вступу до названих структур «балтійські країни постали активним партнером України у поглибленні взаємовідносин з ЄС та НАТО, зокрема, надаючи консультації з питань безпекового й оборонного характеру» [36].

Прийняття Лісабонського договору змінило підходи до формування та реалізації оборонної політики ЄС та дав змогу створити нову якісну політику яка отримала назву «Спільна політика безпеки і оборони» (СПБО).

На основі Лісабонського договору, у 2007 р. Україна мала змогу здійснювати співпрацю з ЄС на основі «Плану дій Україна – ЄС», а також положень «Порядку денного асоціації Україна – ЄС».

На думку фахівців та науковців, співпраця України з ЄС у сфері оборони має вагомий вплив, який реалізується наступними напрямками: «надання послуг щодо стратегічного перекидання військ і перевезення військових вантажів із

застосуванням авіатранспортних можливостей України; перепідготовка військовослужбовців, звільнених у запас; підготовка та перепідготовка фахівців у сфері європейської інтеграції; залучення вітчизняних військових контингентів до проведення операцій під егідою Європейського Союзу; проведення спільних навчань особового складу підрозділів Збройних Сил України та ЄС» [19, с. 416].

З 2007 р. Україна бере участь на постійній основі у засіданнях Ради асоціації з ЄС, де обговорюються проблеми військового співробітництва. На засіданні у 2021 р. визначено основні напрями подальшої співпраці в частині посилення співпраці у сфері спільної політики безпеки та оборони та узгодження зі Спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки, на основі участі України в EUFOR Althea [3].

Таким чином, з метою ефективного міжнародно-військового співробітництва з ЄС, Україні необхідно продовжувати реформування сфери оборони, задля посилення співпраці у сфері «Спільної політики безпеки та оборони» та наближення до «Спільної зовнішньої політики та політики безпеки».

Міжнародне співробітництво у військовій сфері Україна співпрацює не лише з Європейським Союзом, але і Сполученими Штатами Америки, не лише для підтримки у порушення цілісності кордонів та усунення конфліктних ситуацій на Сході країни, але і спільного навчання військових, впровадження стандартів іноземних держав в діяльність Збройних Сил.

Розвиток взаємовідносин України з США розпочався з підписанням «Угоди між Україною і США щодо надання першої технічної й фінансової допомоги у ліквідації ядерної зброї та запобігання її розповсюдження».

Подальший розвиток міжнародно-військового партнерства України з США здійснюється на основі документа «Партнерство заради миру», підписаний у 1994 р. Згідно положень даного документа США співпрацює з Україною задля розвитку відносин Збройних Сил з силами НАТО, шляхом

проведення спільних навчань, участі військових у миротворчих місіях та антитерористичних операціях.

Новий етап міжнародного співробітництва України і США розпочався з 2014 р. у площині технічної допомоги, пов'язаний з військовою агресією Російської Федерації проти нашої держави, анексією Криму та бойовими діями на українському Сході.

З метою підтримки України в оборонній сфері у 2019 р. США було надано допомогу на суму 1165,6 млн. дол. США шляхом реалізації 15 проектів. Окрім США, технічна допомога надається Німеччиною – реалізується 1 проект на суму 3,6 млн. дол. США (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники міжнародної технічної допомоги за 2019 р.

Донор	Кількість проектів	Вартість, дол. США
США	15	1165623149
Німеччина	2	3598000

Примітка. Складено автором на основі [74].

В межах Угоди України та США з початку міжнародних відносин у сфері оборони реалізуються 6 проектів на загальну суму 924,3 млн. дол. США. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Проекти США Україні в сфері оборони

Проекти	Сума проекту, дол. США	Період
Програма фінансування надання військової техніки, майна та послуг США іноземним державам	586 874 789,55	01.06.1998- 31.12.2021
Ініціатива зі сприяння безпеці в Україні (Програма USAI)	123 153 537	01.10.2016- 31.12.2020
Програма надання обладнання оборонного призначення	35 936 336	05.04.2018 – 31.10.2023
Глобальна ініціатива з миротворчих операцій (Програма GPOI)	539 266	14.09.2018 – 31.12.2021
Ініціатива зі сприяння безпеці в Україні 2018 (Програма USAI – 2018)	176 333 569	01.01.2019 – 31.12.2021
Програма передачі надлишкового майна оборонного призначення – патрульних катерів класу «Island	1 499 000	14.09.2018 – 31.12.2021

Примітка. Складено автором на основі [74].

Новим напрямом участі країни у міжнародно-військовому співробітництві стало розширення можливостей України у Північноатлантичному альянсі. Дане розширення Північноатлантичною радою прийнято на основі реформаційних змін у обороні України. Розширення можливостей дає Україні додаткові переваги щодо консультацій, широкого доступу навчання, що є обмеженими для країн, які не входять у програму EOP (Enhanced Opportunities Partner).

Реалізація програми EOP для України дає можливості розширити обмін інформацією; приймати участь у навчаннях НАТО задля підтримання безпеки у Чорноморсько-Азовському регіоні; розширити набуті власні здобутки у міжнародному співробітництві; отримати вільний доступ до міжнародних напрацювань в сфері оборони [74].

Основні напрями участі Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки подано у Додатку Г.

Участь України в міжнародно-військовому співробітництві з міжнародними організаціями сприяє проведенню навчання з підготовки Збройних Сил як на власній території, так і за її межами на основі багатонаціонального тактичного навчання (рис. 2.7) (додаток Д).

Рис. 2.7. Багатонаціональні військові навчання у 2020 р.

Примітка. Складено автором на основі [4].

Зокрема, протягом 2020 р. проведено всього 2731 заходів з міжнародного співробітництва, а саме: 1877 заходів двостороннього співробітництва; 834 заходи багатостороннього співробітництва. Перспективний план участі України у міжнародних військових навчаннях так на власній території, так і за кордоном у 2021 р. подано у Додатку Е.

Таким чином, взаємодія України з ЄС, США та іншими іноземними державами в частині міжнародно-військового співробітництва сприяє розв’язанню суперечностей як в самій країні, так і за її межами; отриманню підтримки у забезпеченні цілісності кордонів та миру; зміцненню сфери оборони шляхом отримання допомоги на основі реалізації проектів іноземних держав та міжнародних організацій. Однак, враховуючи події останніх років, пов’язаних з розгортанням воєнних дій на Сході, Україні потрібна підтримка усіх впливових міжнародних організацій в сфері оборони, задля зміцнення кордонів та забезпечення миру.

Висновки до розділу 2

Прагнення Уряду забезпечити обороноздатність держави відображається в оптимальному формуванні військового бюджету, доцільності оборонних витрат, особливостях їх спрямованості в умовах військового конфлікту та приведення його до міжнародних норм.

Реалії сьогодення задля гарантування миру, стабільності та безпеки вимагають враховувати всі попередні недоліки у міжнародно-військовому співробітництві, закріпивши їх новими угодами та договорами. Найбільша частка укладених договорів з країнами на основі міжнародно-військового співробітництва належить Європейському Союзу, який протягом тривалого часу є тим гарантом, до якого звертаються країни задля забезпечення миру та безпеки оборони на основі укладених двосторонніх та багатосторонніх договорів.

Міжнародне співробітництво в сфері оборони України з ЄС та США, а також іншими країнами здійснюється на основі підписаних Рамкових угод, відповідно до яких міжнародні організації та країни сприяють надати допомогу країні задля підтримання меж кордонів, впливати на Російську Федерацію задля уникнення військових дій на Сході. Окрім того, міжнародно-військове співробітництво сприяє військовим приймати участь у багатопрофільних навчаннях, приймати участь у миротворчих операціях, проходити навчання за кордоном, переймати зарубіжний досвід та новітні технології в оборонній сфері.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

3.1. Напрями удосконалення законодавства України у сфері міжнародно-військового співробітництва

Постійним викликом для всіх країн, що розвиваються в сучасному світі є перегляд цілей оборони, здатний забезпечити мир та безпеку. Професіоналізм Збройних Сил в умовах обмежених ресурсів та зростаючого попиту служби оборони є частиною нової парадигми безпеки людини, яка характеризує розвиток оборони сьогодні. Оскільки система оборони здатна протистояти новим загрозам і новим викликам, будь то транснаціональна злочинність, що впливає на суверенну територію, чи нові структурні групи та відповідальність у миротворчій діяльності. З огляду на цілі стратегії національної безпеки, оборонна політика з подальшою реалізацією спільної стратегії дозволяє злагоджено оцінити стратегічне середовище, щоб визначити загрози, ризики та виклики, з якими стикається країна у коротко- та довгостроковій перспективі. Окрім того, визначити цілі Збройних сил та установ цивільного сектору оборони, переглянути відносини між оборонним сектором та іншими суб'єктами безпеки, а також установами, які беруть участь в управлінні та нагляді за оборонним сектором.

Основними вимогами реформи оборонної сфери є вироблення пріоритетів розвитку, план дій та програми реформування Збройних Сил задля вироблення Стратегії розвитку сфери оборони.

Специфіка сфери правового регулювання у межах військового співробітництва, особливо з наукових, технічних питань, може мати наслідком укладання угод або прийняття актів, які містять інформацію закритого або

секретного характеру, звичайно за умови, якщо положення таких норм не суперечать загально визнаним принципам та нормам міжнародного права [32].

Як правило, імплементація цих положень щодо таких зобов'язань (це стосується їх об'єкта) може відбуватися шляхом прийняття відомчих нормативних актів, які не оприлюднюються, можуть мати закритий, секретний характер (положення, інструкції тощо). При цьому слід зазначити, що на сьогодні проблемним питанням для України є відсутність ефективних нормативних механізмів захисту секретної інформації, розбіжності у розумінні об'єктів та обсягів захисту такої інформації. Це, у свою чергу, породжує проблему укладання договорів, зокрема у військово-технічній сфері. Отже, для забезпечення ефективної реалізації угод у військовій сфері, які можуть стосуватися секретної інформації, необхідним є удосконалення національного законодавства України, що спрямоване на захист секретної інформації, інформації, щодо розповсюдження якої можуть встановлюватися обґрунтовані обмеження.

Досліджуючи питання впровадження у національне законодавство України положень міжнародних нормативних актів, що стосуються військового співробітництва, необхідно звернути увагу на те, що таке співробітництво спрямоване передусім на досягнення двох цілей: забезпечення національних інтересів та підтримка міжнародної безпеки, миру та правопорядку. Одночасно, такі положення узгоджуються зі ст. 18 Конституції України, яка проголошує, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права» [29].

Будь-які дії держави на світовій арені, які стосуються підтримання миру, безпеки, міжнародного правопорядку можуть стати предметом договорів та інших актів у сфері військового співробітництва. Відображення таких зобов'язань держав у національному законодавстві, а отже, їх належна

реалізація, стануть запорукою стабільності як на міжнародній арені, так і у середині держави.

Реалізація мети – підтримання миру і безпеки та міжнародного правопорядку, яка лейтмотивом проходить майже через усі міжнародні акти у сфері військового співробітництва, – має достатньо конкретні наслідки для розвитку національного законодавства України, що стосується співпраці у військових питаннях. Більше того, у процесі імплементації таких положень національні норми не лише інкорпоруують положення норм міжнародного права, а й розвивають їх, наповнюють конкретним змістом, визначають механізми і засоби досягнення цілей цих договорів. Яскравою ілюстрацією може служити національне законодавство України про участь нашої держави у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Загалом така участь передбачається Статутом ООН 1945 р. (глава VIII).

Вітчизняне законодавство в частині забезпечення участі України в операціях щодо підтримання миру і безпеки є досить лапідарним, а реалізація зобов'язань у цій сфері забезпечується конкретними механізмами.

Основою правовідносин застосування норм міжнародного права у внутрішнє законодавство виступає Конституція України [29] (ст. 9) (в якій визначено: «Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства»), Декларація про державний суверенітет 1990 р., Закон України «Про міжнародні договори України» 2004 р. [55].

В частині вітчизняних нормативно-правових актів враховано частково норми міжнародних договорів, яким надано Верховною Радою України юридичної сили.

Якщо характеризувати законодавство України, яке стосується міжнародного військового співробітництва у цілому, то можна констатувати, що на сьогоднішній день воно є досить розрізненим. Відсутність спеціального закону, що визначає особливості та деталізує порядок і напрямки співпраці нашої держави із іншими державами та міжнародними інституціями у

військовій сфері, негативно позначається на можливості належним чином використовувати потенціал такого співробітництва.

Тому важливе значення для розвитку міжнародного військового співробітництва та імплементації вже зафіксованих у міжнародних договорах зобов'язань України у цій сфері має прийняття, крім зазначених вище нормативно-правових актів, Державної концепції міжнародного військового співробітництва Міністерства оборони України, Державної концепції військово-технічної співпраці з іноземними державами, Закону України «Про міжнародне військове співробітництво», що дозволить максимально використовувати можливості, наявні в нашій державі.

Щодо «Концепції міжнародного військового співробітництва» Міністерства оборони України як системи поглядів на зміст, принципи та основні напрями діяльності у сфері співпраці з військовими відомствами інших країн, яка покликана окреслити загальні орієнтири для вітчизняного правового регулювання питань військового співробітництва та забезпечити розвиток і уніфікацію національного законодавства у цій сфері, то її нормативну правову базу мають утворювати загальновизнані принципи і норми міжнародного права, Конституція України, міжнародні договори нашої держави, а також Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України», Закон України «Про основи національної безпеки України», Воєнна доктрина, Закон України «Про оборону», Закон України «Про Збройні Сили України» та інші правові акти, що регулюють діяльність Міністерства оборони України.

Концепція повинна забезпечити єдність підходів до діяльності Міністерства оборони у сфері міжнародного військового співробітництва, створити методологічну базу її вдосконалення і розвитку, сприяти реалізації національних інтересів у сфері військової безпеки України [16].

Концепція має визначати цілі і завдання військового співробітництва, які ґрунтуються на загальних пріоритетах та національних інтересах України. Серед таких цілей слід назвати: участь у створенні необхідних умов для забезпечення військової безпеки України та захисту її національних інтересів;

зміцнення взаємодії з державами, котрі прагнуть до рівноправного співробітництва у військовій галузі, яке спрямоване на забезпечення міжнародної та національної безпеки; участь у формуванні зовнішніх факторів, що сприяють реалізації плану будівництва та розвитку Збройних Сил України.

Досягнення цілей міжнародного військового співробітництва передбачається вирішення наступних завдань:

- визначення загальних для держав, що співпрацюють, пріоритетів у сфері забезпечення воєнної безпеки та військового співробітництва;
- участь у розробці та вдосконаленні нормативно-правової бази міжнародного військового співробітництва;
- реалізація міжнародних домовленостей про зміцнення військової безпеки;
- розвиток і вдосконалення співпраці у військово-політичній, військовій і військово-технічній сферах щодо аспектів, що входять до компетенції Міністерства оборони;
- участь у створенні і розвитку двосторонніх і багатосторонніх систем взаємодії у військовій сфері;
- координація позицій з питань нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, зміцнення національних систем експортного контролю;
- участь спільно з іншими зацікавленими сторонами у запобіганні та врегулюванні воєнних конфліктів, розвитку миротворчої діяльності;
- вивчення і використання досвіду іноземних армій в інтересах всебічного зміцнення і розвитку Збройних Сил України;
- координація зусиль у протидії міжнародному тероризму та іншим сучасним викликам і загрозам воєнного характеру;
- розвиток гуманітарного аспекту військового співробітництва, розробка та виконання спільних програм у цій галузі;
- участь у формуванні у зарубіжних партнерів думки про Україну, як про відкритого і надійного партнера з прогнозованою військовою політикою;

- пошук і реалізація нових напрямів військової співпраці [32].

Пріоритетними напрямками міжнародного співробітництва України з іншими суб'єктами міжнародного права, що повинні бути відображені у Концепції, виступають: консолідація зусиль у сфері забезпечення колективної безпеки і спільної оборони з усіма суб'єктами міжнародного права; забезпечення регіональної та міжнародної безпеки, участь у нейтралізації тих, що зберігаються, і запобіганні можливості появи нових джерел військових загроз у світі та Європі; участь у розробці, узгодженні і реалізації міжнародних договорів у галузі контролю над озброєннями та зміцнення військової безпеки з ООН, ОБСЄ, іншими міжнародними організаціями.

Основу реалізації міжнародного військового співробітництва складають міждержавні, міжурядові, міжвідомчі договори, угоди, контракти, спільні програми та плани співробітництва з питань військового та військово-технічного співробітництва, а також щорічні плани і програми співробітництва між Міністерством оборони України і військовими відомствами інших держав.

На нашу думку, у цьому документі необхідно також закріпити положення про те, що розвиток і координація двосторонньої та багатосторонньої військової співпраці повинні здійснювати через вироблення узгоджених підходів до питань військової політики та військового будівництва, нейтралізації джерел військових загроз, шляхом забезпечення національної та міжнародної безпеки; об'єктивний аналіз розвитку міжнародного військового співробітництва на двосторонній і багатосторонній основі та координацію спільних зусиль щодо його вдосконалення; облік загальних пріоритетів держав (міжнародних організацій) та національних інтересів. Такі положення відображають загальні і спеціальні принципи співробітництва а також конкретні механізми досягнення його цілей, що як, правило, закріплюються в міжнародних договорах та інших міжнародних актах.

З метою реалізації Концепції міжнародного військового співробітництва нашої держави доцільно прийняти Закон України «Про міжнародне військове співробітництво», який забезпечував би регулювання правових підстав участі

України в міжнародному військовому співробітництві, а також визначав зміст такого співробітництва [16]. У цьому Законі необхідно закріпити основні принципи та напрямки міжнародного військового співробітництва й механізм такого співробітництва та визначати відповідальних за забезпечення дії цього механізму. Закон також повинен містити положення про реалізацію позаблокового (у разі його зміни – блокового) статусу держави у рамках міжнародного військового співробітництва та умови участі в операціях із підтримання миру безпеки та міжнародного правопорядку. Доцільно надати визначення таких операцій, яке ґрунтується на міжнародній практиці та практиці зарубіжних країн. Окрему увагу у Законі слід звернути на регламентацію питань міжнародного військового співробітництва за межами території та на території України.

Таким чином, відсутність спеціального закону, що визначає особливості та деталізує порядок та напрямки співпраці нашої держави з іншими державами й міжнародними інституціями у військовій сфері, негативно позначається на можливості належним чином використовувати потенціал такого співробітництва. Очевидно, що успішність будь-якої держави, у тому числі України, залежить від наявності ефективної стратегії взаємодії з міжнародними об'єднаннями, у межах яких вона зможе робити посильний внесок у забезпечення миру, стабільності та розвитку на глобальному та регіональному рівнях, а також використовувати інструменти міжнародного співробітництва й отримувати різноманітну допомогу для реалізації власних цілей.

3.2. Антикорупційна політика у сфері оборони

Беззаперечним фактом міжнародно-військового співробітництва є розширення можливостей України в частині зміцнення безпеки у воєнній сфері. Використовуючи міжнародно-військове співробітництво як підтримку у вирішенні конфліктних ситуацій на Сході, Україна вимушена переглянути

напрями управління всіма сферами, а також реалізувати, ті завдання які поставили перед нею задля співробітництва з міжнародними організаціями.

Після анексії Криму Росією у 2014 р. та розгортання сепаратистського конфлікту на сході України вітчизняні збройні сили отримали значну допомогу від європейських та північноамериканських партнерів.

До літа 2016 р. 18 країн надали нелетальну допомогу українським збройним силам, інші також надавали летальну допомогу. Відтоді продовжується надання значних обсягів допомоги, а провідні донори – Сполучені Штати, Велика Британія та Канада – передавали обладнання, розгортали радників для допомоги в реформуванні українських сил оборони та проводили навчання для окремих українських підрозділів [63].

Умови, які спричинили важкий стан українських Збройних сил у 2014 р., виходять з розпаду Радянського Союзу в 1991 році. У той час як Росія зберегла свій флот і єдиний порт у Криму, Україна успадкувала значну армію та повітряні сили, які був третім за величиною у світі. До цієї спадщини також належав великий військово-промисловий комплекс, який становив приблизно 30% усієї радянської військової промисловості. Але сукупний вплив економічних негараздів і широкомасштабної корупції на високому рівні зменшили збройні сили і поставили їх на шлях провалу.

Незабаром після здобуття Україною незалежності економічний колапс обмежив інтерес до забезпечення стратегічного керівництва або нагляду за збройними силами, які практично не інвестували та дуже мало враховували її структуру та персонал. Збройні сили одночасно скоротили чисельність особового складу. Спочатку кількість військових у 750 тис. була скорочена до 415 800 до 2000 року і до 245 000 до 2005 року. До кінця 2013 року призов на військову службу було припинено, а кількість військових становила 168 000. Багато солдатів і офіцерів отримували недостатню заробітну плату і не були впевнені в майбутньому своєї кар'єри.

Тим часом оборонна промисловість України відмовилася від поставок на внутрішній ринок, що скорочується, а надала пріоритет експорту. Український

ринок поглинав менше 30% продукції оборонної промисловості країни. Решта – приблизно 1,3 мільярда доларів на рік – експортується, що робить Україну восьмим за величиною експортером озброєнь у світі в період з 2009 по 2013 рік [67].

Постачальникам допомоги в галузі безпеки довелося боротися з широко поширеною корупцією в українських збройних силах, яка загрожувала відволіканню ресурсів і зробила допомогу військовим, які борються з ефективністю та моральним духом, важкою справою.

У відповідь деякі постачальники допомоги в галузі безпеки вдалися до неортодоксальних засобів доставки предметів військам на передовій (включаючи організації громадянського суспільства та волонтерів), а інші наполягали на системній реформі для подолання корупції.

Більш суворі процеси та моніторинг зменшили ризики дрібного привласнення та продажу, наприклад, на чорному ринку. Однак проблеми залишаються: деякі процеси моніторингу все ще працюють повільно, що затримує звітність про кінцеве використання та ускладнює відстеження навчання чи наданого обладнання.

Реформа українського оборонного сектору в цілому – від планування на високому рівні до доступу до інформації та управління державними оборонними компаніями – також призупиналась, що вплинуло на здатність України забезпечувати ресурси та керувати своїми збройними силами.

Після анексії Криму та початку сепаратистського конфлікту на сході України донори запропонували навчання українським підрозділам та передали спорядження, від зимових черевиків до куль та окулярів нічного бачення. Вони також створили консультативні групи, покликані сприяти проведенню реформ щодо боротьби з корупцією та підвищення ефективності.

Донори, особливо США, наполягали – офіційно і неофіційно – на вдосконаленні вітчизняних систем відстеження та моніторингу, які могли б гарантувати, що предмети допомоги в безпеці надходять до правильних одержувачів. У деяких випадках надання допомоги в галузі безпеки

затримувалося до тих пір, поки не були виконані необхідні умови. У 2016-2018 рр. Конгрес США офіційно пов'язував надання допомоги в галузі безпеки з прогресом в управлінні та інституційній розбудові [74].

Поєднання програмування донорів і тиску на покращення можливості одержувача відстежувати обладнання принесло часткові покращення. Програми Міністерства оборони та Держдепартаменту, включаючи Blue Lantern і Golden Sentry, дозволили відстежувати розташування та використання предметів, доставлених за допомогою програм допомоги безпеці, допомогли підвищити цінність моніторингу [74]. Вони були доповнені реформами в приймаючій країні, що збільшували можливості моніторингу та відстеження, а також зменшували ризик корупції та диверсії.

Зусилля поповнити бойову міць армії призвели до обов'язкового призову та прийняття добровольців, навіть вихідців із-за меж України. Проте військовозобов'язані та добровольці мали ті ж недоліки, що й звичайний персонал. Приватне фінансування допомогло створити добровольчі батальйони: законодавчо санкціоновані, але незалежні сили, оплачувані приватними особами, а не державою. Оскільки ці батальйони пропонували краще спорядження та краще командування й контроль, ніж армія, багато хто вважав за краще приєднатися до них, а не до регулярних частин; вони також залучали іноземних бійців завдяки своєму напівофіційному статусу.

Оборонна промисловість України залишалася зосередженою на експортно-орієнтованому виробництві. Хоча є аргументи щодо продажу високоякісної техніки, щоб використати прибуток для придбання обладнання, яке більше відповідає внутрішнім умовам, оборонна промисловість все ще не змогла внести

внесок у подолання кризи будь-яким помітним чином.

Це хаотичне середовище недофінансованої армії, що постраждало від конфліктів, корупції, неефективності та розділених домовленостей щодо командування та контролю, було тим, з чим потрібно було працювати українським донорам допомоги в галузі безпеки.

З 2014 р. Україна стала одним із найбільших отримувачів двосторонньої та багатосторонньої допомоги. Законами про асигнування на оборону 2015-2016 рр. Конгрес США уповноважив виконавчу владу надавати українським силам навчання, оборонне обладнання та оборонну допомогу [74].

До 2017 р. загальна вартість наданої допомоги становила понад 658 млн. дол. США, що увійшло до десятки найбільших одержувачів допомоги США у сфері безпеки (після таких традиційних отримувачів допомоги, як Йорданія, Пакистан, Ізраїль Єгипет та Ірак) [68].

У 2016 р. вартість наданої допомоги США склала близько 7% оборонного бюджету України у 113 млрд. грн. (близько 4,5 млрд. доларів). До середини 2018 року нова адміністрація США взяла на себе зобов'язання відправити летальну зброю в Україну та пообіцяла надати додаткові 200 мільйонів доларів допомоги; останній був випущений наприкінці 2018 року [3].

Надання допомоги безпеці через українську систему означало, що донорська підтримка була вразливою до тих же проблем, що й сама українська армія: політичний клас, який був зосереджений на використанні державного апарату для власного збагачення, заплутана й неефективна архітектура управління, яка склалася в умовах їх з цією метою, і, нарешті, самі погано організовані, погано споряджені та розрізнені сили.

До 2014 року корупція на високому рівні та неефективність призвели до того, що військова організація була погано спроможна координувати планування та обробляти запити, пов'язані з безпекою.

Відсутність прозорого процесу планування закупівель ускладнює донорам перевірку того, що дійсно необхідно, і як вони можуть ефективно сприяти створенню сильних українських оборонних сил у довгостроковій перспективі. Дуже мало контролюється те, що закуповується і як цей процес проводиться. Непрозорий бюджет і процеси UOP, а також його зв'язки з провідними політиками України – включно з депутатами – породжують питання впливу, спрямованого на визначення пріоритетів компанії, ефективно

субсидуючи оборонне виробництво на експорт за ціною підтримки національних збройних сил.

Після того, як проблеми, що хвилюють Збройні сили України, були викриті, посилення контролю донорів і громадськості підштовхнуло уряд до впровадження низки реформ, спрямованих на покращення функціонування збройних сил, а також на боротьбу з корупцією в Україні загалом.

Міжнародний тиск та умови, які здійснюють міжнародні фінансові установи, підтримали такі антикорупційні установи, як Національне антикорупційне бюро (НАБУ), слідчу правоохоронну установу, уповноважену розслідувати справи про корупцію. Консультативні місії, від участі в НАТО до Консультативної ради з оборонної реформи (DRAB), допомагали в розробці та впровадженні реформ, а також направляли радників [74].

Також український уряд запровадив інші заходи, спрямовані на зменшення корупційних ризиків. Однією з ключових розробок стала Prozorro, урядова онлайн-система закупівель, яка надала зовнішнім зацікавленим сторонам доступ до державних тендерів і рішень про закупівлі [4]. Міністерство оборони України використовувало Prozorro, але система не застосовується до секретних закупівель, що робить значну частину оборонних закупівель, включаючи всі боєприпаси, обладнання та озброєння, непрозорою.

Намагаючись посилити систему моніторингу та підзвітності в Україні, донори встановили умови щодо вивільнення та надання конкретних засобів або траншів допомоги. У деяких випадках нездатність повідомити про втрату обладнання в передбачені терміни призвела до того, що донори відкладають наступні відправлення до тих пір, поки попередні не будуть враховані.

Неадекватні процеси відстеження та захисту означають, що Україна не має права на деякі з більш технологічно розвинених видів допомоги, оскільки донори стурбовані ризиком перенаправлення. Результатом цього є те, що в деяких випадках Україна отримує обладнання, яке не найкращим чином відповідає її стратегічним потребам.

Конгрес США закріпив умови в юридичному та бюджетному мандаті щодо надання допомоги безпеці, Законі про дозвіл на національну оборону (NDAA). NDAA від 2017 року дозволив до 350 мільйонів доларів на оборонну допомогу Україні, але обмежив витрати до 175 мільйонів доларів, доки не буде доведено, засвідченим державними секретарями та Міністрами оборони, що Україна здійснила значну оборонну інституційну реформу [74].

Відповідно потрібно було покращити цивільний контроль над Збройними силами, особливо для того, щоб український парламент міг наглядати за Міністерством оборони та Збройними силами; покращення прозорості та підзвітності процедур оборонних закупівель; реформа підзвітності та прозорості оборонної промисловості.

Надана допомога у 2018 р. (200 млн. дол. США) була видана за умови ухвалення Україною нового Закону «Про Національну безпеку», що вважається достатньою підставою для використання коштів Міністерства оборони. У відповідь на дану вимогу у 2018 було прийнято Закон України «Про національну безпеку України» [56]. Відповідно у Законі «визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони» [56].

На вимогу міжнародних країн в Україні розпочато реформу оборонної сфери шляхом змін підходів до управління структурними підрозділами, підходів до фінансування даної сфери та шляхів залучення коштів, напрямів співробітництва з міжнародними організаціями, впровадження антикорупційної політики, що і було основною вимогою зарубіжних країн.

Антикорупційна політика «це постійно здійснювана, систематична, цілеспрямована діяльність держави у тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства, що полягає у розробці, удосконаленні та реалізації стратегічних засад і тактичних заходів, спрямованих на усунення або блокування причин та умов корупції, удосконалення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення та формування антикорупційної культури» [13, с. 17].

На думку А. Сафоненко антикорупційну політику слід розглядати «як сукупність послідовних заходів держави та суспільства, через які реалізуються суспільні інтереси щодо обмеження корупції та споріднених з нею злочинів. Антикорупційна політика спрямована на обмеження корупції, забезпечення захисту суспільних інтересів від владних зловживань в економічній, політичній та соціальній сферах» [64, с. 124].

В. Соловйов під поняттям «державна антикорупційна політика» розуміє «сукупність взаємопов'язаних дій системи органів державної влади щодо розроблення та реалізації мети, завдань, принципів і стратегічних напрямів розв'язання проблеми у сфері запобігання і протидії корупції» [65].

Найбільш слушним, є визначення антикорупційної політики А. Мініною, яка пропонує антикорупційну політику розглядати «як складного соціального явища, розробки методології його попередження і ефективних моделей протидії корупції, комплексних заходів нейтралізації корупційних діянь, усунення причин, що породжують корупцію» [61].

З метою уникнення корупції в сфері оборони, Міністерство оборони України у 2018 р. затвердив «Антикорупційну програму Міністерства оборони України на 2018-2020 рр.». У програмі визначено, що «Міноборони щодо запобігання та протидії корупції передбачає реалізацію антикорупційних реформ, забезпечення прозорості та підзвітності, залучення громадянського суспільства до цих процесів, створення ефективних механізмів запобігання корупції, врегулювання конфлікту інтересів та забезпечення контролю за дотриманням правил щодо доброчесності особами, уповноваженими на

виконання функцій держави, посилення ефективності управління фінансовими ресурсами, зменшення корупційних ризиків у сфері публічних закупівель шляхом забезпечення їх прозорості і конкурентності посилення можливості для виявлення та кримінального переслідування корупційних діянь» [2].

Основними напрямками антикорупційної політики, яка розроблена Міністерством оборони України є

- зміцнення системи запобігання і виявлення корупції, підвищення її ефективності;
- забезпечення ефективного внутрішнього контролю та управління ризиками;
- забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію;
- усунення умов корупції у пріоритетних сферах, зокрема: оптимізація управління землями оборони й об'єктами нерухомості; запровадження автоматизованої системи логістики пального (закупівля, поставки, зберігання, розподіл і споживання) та автоматизованої системи контролю за якістю; запровадження централізованого проектного менеджменту проектів капітального будівництва на базі ІТ-рішень; забезпечення прозорого та конкурентного використання бюджетних коштів, призначених для розвитку, закупівлі, модернізації та ремонту ОВТ, засобів і обладнання [4].

У відповідь на задекларовані напрями в антикорупційній політиці протягом 2018-2020 рр. Міністерством оборони сформовано Управління з питань запобігання та виявлення корупції. Забезпечено вимоги відкритості, прозорості та доброчесності у сфері державних закупівель та оприлюднення на офіційному вебпорталі Уповноваженого органу (<http://prozorro.gov.ua>) інформації щодо укладених договорів за проведеними публічними закупівлями та стану їх виконання на Єдиному вебпорталі використання публічних коштів «Є-дата» на апаратних ресурсах Міністерства фінансів України (<http://spending.gov.ua>) [4].

За даний період, також зменшено рівень корупційних ризиків шляхом

впровадження електронної системи управління процесами потреб служби. Окрім того було впроваджено механізм декларування доброчесності, відсутності у посадових осіб, причетних до державних закупівель, у Міністерстві оборони конфлікту інтересів із суб'єктами господарювання, які залучаються до виконання контрактів (договорів).

Одним із основних документів в частині міжнародно-військового співробітництва стала Стратегія воєнної безпеки підписана Указом Президентом у березні 2021 р. Дана стратегія розроблена на відповідь тих завдань, які поставлені міжнародними організаціями задля повноцінної участі України у співробітництві. Основний зміст та напрями реалізації «Стратегії воєнної безпеки України» подано у додатку Ж.

Таким чином, задля того, щоб стати повноправним партнером у міжнародно-військовій сфері, Україна на вимогу міжнародних організацій провела ряд реформаційних заходів, що дало змогу більш ретельно підходити до управління оборонною сферою, налагодити співпрацю з країнами-учасницями, прозора здійснювати закупівлю необхідної техніки, уникати дублювання в системі управління, знизити рівень корупції.

Висновки до розділу 3

З метою налагодження міжнародно-військового партнерства необхідно брати участь у дискусіях з іншими учасниками співробітництва, спрямованих на запобігання війнам та збройним конфліктам; показувати свою прихильність до конституційних норм при організації субординації та звітності військових структур, а також при забезпеченні демократичного контролю за ними; брати участь у заходах, пов'язаних із порятунком людей від наслідків природних катаклізмів, екологічних катастроф, а також у проведенні пошукових робіт, наданні гуманітарної допомоги; брати участь у семінарах, конференціях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки.

Вимоги донорів відіграли ключову роль у просуванні реформи в вітчизняній системі оборони. Серед донорів України Сполучені Штати мають найповнішу систему моніторингу та верифікації кінцевого використання, спрямовану на те, щоб предмети, надані за допомогою безпеки, потрапляли туди, куди вони повинні були відправлені, і використовувалися підрозділами, для яких вони призначені.

Створення чітких вертикалей управління застосуванням, генеруванням і забезпеченням військ (сил), уточнення ролі і місця органів військового управління Збройних Сил, зміна їх організаційної структури стали підґрунтям та створили необхідні умови для реалізації більшості принципів управління НАТО, а саме: прозорість процесу прийняття рішень; відокремлення функції генерування військ (сил) від функції їх застосування; єдиноначальність; безперервність; чітка вертикаль управління; делегування командних (управлінських) повноважень командирів, а не штабу; комплексний підхід до організації управління, зокрема міжвідомча взаємодія.

Таким чином, від успішного реформування воєнної сфери України, вирішення вищезначених завдань на пряму залежить ефективність захисту державного суверенітету нашої країни та її становище серед держав-партнерів з військово-політичного та військово-технічного співробітництва. Відповідно осучаснений військово-промисловий комплекс України має бути основою для модернізації Збройних Сил.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних та практичних аспектів міжнародно-військового співробітництва дало змогу зробити ряд висновків:

З метою ефективної реалізації завдань щодо збереження миру для усіх країн першочерговим є не лише забезпечення обороноздатності своєї країни, але і активна участь у міжнародно-військовому співробітництві. Основні напрями міжнародно-військового співробітництва, функцій та принципи такої взаємодії ґрунтуються на нормах міжнародного права та регламентуються різними багатосторонніми угодами.

Для сучасного етапу розвитку міжнародно-військового співробітництва характерною є суттєва диференціація його видів та форм (серед яких: участь в операціях із підтримання миру, міжнародних операціях протидії тероризму, піратству, інших міжнародних операціях задля забезпечення миру і безпеки, роззброєння) як у рамках міжнародних міждержавних організацій, так і поза ними на підставі багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів.

Міжнародно-військове співробітництво слід розуміти як форму участі країн або міжнародних організацій у зовнішніх відносинах, метою яких є реалізація спільних інтересів задля забезпечення миру та безпеки на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права.

Здійснюючи військове співробітництво, Україна, як і інші держави, передусім керується загально визнаними принципами міжнародного права.

Забезпечення реалізації зовнішньої та безпекової політики вплинуло на перегляд Європейським Союзом напрямів їх реалізації, що сприяло формуванню та реалізації програми оборонного спрямування у форматі PESCO, яка була підписана 13 листопада 2017 р. За результатами проведеного засідання було прийнято ряд завдань з метою посилення співробітництва у сфері безпеки та оборони. Серед пріоритетних завдань слід виділити: реагування на зовнішні

конфлікти та кризи; розвиток потенціалу партнерів; захист ЄС та його громадян.

Задля досягнення мети виділено наступні напрями: започаткування скоординованого щорічного огляду з питань оборони (CARD) задля посилення оборонного співробітництва між державами-членами; встановлення постійного структурованого співробітництва (PESCO); задля посилення оборонного співробітництва між тими державами-членами, які бажають функціонувати у цьому співробітництві; створення військового потенціалу планування та ведення (MPCC) з метою покращення структур кризового управління; посилення інструментів ЄС швидкого реагування, включаючи бойові групи ЄС та цивільні можливості.

Прийняття Рішення Ради про загальні умови участі третіх держав у проектах PESCO є важливим кроком, що веде до розширення співпраці в галузі оборони з партнерами ЄС.

Протягом 2020 р. трансформаційні зміни у системі управління Збройних Сил здійснювалося за напрямками і завданнями, визначеними Законом України «Про національну безпеку України», Стратегічним оборонним бюлетенем України, Державною програмою розвитку Збройних Сил на період до 2020 р.

На виконання Державної цільової оборонної програми більшу частину коштів, виділених у 2020-2021 рр., було спрямовано на модернізацію наявного та закупівлю нового озброєння, військової техніки (далі – ОВТ), меншу – на фінансування дослідно-конструкторських робіт із розроблення нових зразків.

Основою участі України в міжнародній співпраці стало формування та реалізації програми «Основні напрями зовнішньої політики України», схвалених Верховною Радою 02 липня 1993 року.

З метою ефективного міжнародно-військового співробітництва з ЄС, Україні необхідно продовжувати реформування сфери оборони, задля посилення співпраці у сфері «Спільної політики безпеки та оборони» та наближення до «Спільної зовнішньої політики та політики безпеки».

Подальший розвиток міжнародно-військового партнерства України з США здійснюється на основі документа «Партнерство заради миру».

Важливе значення для розвитку міжнародного військового співробітництва та імплементації вже зафіксованих у міжнародних договорах зобов'язань України у цій сфері має прийняття, крім зазначених вище нормативно-правових актів, Державної концепції міжнародного військового співробітництва Міністерства оборони України, Державної концепції військово-технічної співпраці з іноземними державами, Закону України «Про міжнародне військово співробітництво», що дозволить максимально використовувати можливості, наявні в нашої держави.

На вимогу міжнародних країн в Україні розпочато реформу оборонної сфери шляхом змін підходів до управління структурними підрозділами, підходів до фінансування даної сфери та шляхів залучення коштів, напрямів співробітництва з міжнародними організаціями, впровадження антикорупційної політики, що і було основною вимогою зарубіжних країн

З метою уникнення корупції в сфері оборони, Міністерство оборони України у 2018 р. затвердив «Антикорупційну програму Міністерства оборони України на 2018-2020 рр.». Окрім того було впроваджено механізм декларування доброчесності, відсутності у посадових осіб, причетних до державних закупівель, у Міністерстві оборони конфлікту інтересів із суб'єктами господарювання, які залучаються до виконання контрактів (договорів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми планування оборони України: комплексний підхід / А. М. Сиротенко, П. В. Щипанський, А. К. Павліковський, М. М. Лобко. *Наука і оборона*. 2020. № 1. С. 3–12. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2020-10-1-3-12> (дата звернення 21.07.2021).
2. Антикорупційна програма Міністерства оборони України на 2018-2020 роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS31844> (дата звернення 21.07.2021).
3. Афіна – фінансування військових операцій безпеки та оборони. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/athena/> (дата звернення 21.07.2021).
4. Біла книга 2020. Збройні Сили України. Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/WB-2017.pdf> (дата звернення 06.04.2021).
5. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України. *Приватне право і підприємництво*. 2009. № 8. С. 162-166.
6. Бочар І. В. Діяльність НОРАД: модель військово-політичного співробітництва в регіональній системі міжнародних відносин. *Вісник Національного технічного університету України. «Київський політехнічний інститут»*. Серія:» Політологія. Соціологія. Право». 2011. № 1 (9). С. 9-15.
7. Булыгин А. Н. Международно-правовые основы военного сотрудничества в рамках Содружества Независимых Государств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. М., 2002. 224 с.

8. Бурдяк В., Мороз І. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактора. *Політичний менеджмент*. 2008. № 3. С. 165-174.
9. Буткевич О. В. Історія міжнародного права: підруч. К.: Вид-во Ліра-К, 2013. 416 с.
10. Буткевич О. В. Теорія і практика докласичного міжнародного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. К., 2009. 436 с.
11. Генеральна асамблея ООН: Резолюція від 27.03.2014. № A/RES/68/262.
Територіальна цілісність України. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення 21.07.2021).
12. Горбатенко В. П. Національна держава та її суверенність в умовах глобалізації. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2013. Вип. 3. С. 268-273.
13. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / за ред. проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В.Л. Федоренка. К.: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.
14. Джус О. А. Військово-політичне партнерство як інтегральний напрямок військового співробітництва. *Грані: наук.-теорет. альманах*. 2018. Т. 21, № 2. С. 121-127.
15. Джус О. А. Європейське співробітництво України у сфері воєнної безпеки. Дні науки філософського факультету – 2017: матеріали доповідей та виступів на міжнар. наук. конф. (м. Київ, 25–26 квіт. 2017 р.) / редкол.: А. Є. Конверський та ін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2017. Ч. 8. С. 19-21.
16. Джус О. А. Міжнародне військово-партнерство як засіб забезпечення воєнної безпеки України. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Svazek 5. 2. vydání. S. 54-61.
17. Джус О. А. Основні принципи та завдання зовнішньої політики України. Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового,

топогеодезичного, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України: тези доповідей наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 квіт. 2007 р.). Київ: ВІКНУ. 2007. С. 14-15.

18. Дорош Л. Новітній пріоритет співпраці України та США: союзні відносини. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. № 27. С. 95-100.

19. Євроатлантичне співробітництво та європейська інтеграція України / за заг. ред. О. Ф. Деменка. Київ: НУОУ, 2011. 466 с.

20. Єдиний європейський акт від 17.02.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#o293 (дата звернення 11.01.2021).

21. Жигайло В. М. Сучасний стан і перспективи співробітництва України та Сполучених Штатів Америки. *S.P.A.S.E.* 2017. № 5. С. 38-42.

22. Зарицька Н. С. Міжнародна технічна допомога США Україні – ключовий фактор регіональної безпеки в Європі. *Управління сучасним містом: науково-практичний журнал*. 2012. №1-4/1-12. С. 99-103.

23. Згуровець В. Г., Л. В. Сафоскіна, В. В. Калачова. Перспективи миротворчої діяльності України та шляхи вдосконалення механізму правового регулювання участі Збройних Сил України у миротворчих операціях. *Честь і закон*. 2020. № 1 (72). URL:<http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/202667/202507> (дата звернення 21.07.2021).

24. Зіняк Л. В. Військове співробітництво України та Європейського Союзу за Угодою про асоціацію. *Форум права*. 2013. № 4. С. 245-250.

25. Зіняк Л. В. Правова регламентація міжнародного співробітництва держав у військовій сфері (загальноісторичний дискурс). *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 400-406.

26. Иванашенко Л. А. Формирование новой модели обеспечения военной безопасности. *Международное право в современном мире*. 1991. С. 15-18.

27. Каляев А. Теоретичні засади військового співробітництва України в контексті геополітичних змін: державно-управлінський аспект. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 33. С. 34-40.

28. Кондратюк Л. Регулювання відносин між античними державами Східного Середземномор'я під час військових конфліктів. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. С. 91-97.

29. Конституція України від 28.06.1996 р.: Відом. Верхов. Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

30. Коржев В. М. Военное сотрудничество государств – самостоятельный институт современного международного права. *Международное право*. 2001. № 1(10). С. 77-85.

31. Котелянець О. О. Актуальні питання розвитку міжнародної миротворчої діяльності України. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 2 (23). С. 185-190.

32. Красников Є. В. Шляхи вдосконалення законодавства України у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 1(60). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2017-2/doc/2/04.pdf> (дата звернення 21.07.2021).

33. Лухтан А. І. Досвід формування законодавчих і нормативно-правових засад сучасного міжнародного військового співробітництва України. *Воєнно-історичний вісник : зб. наук. праць*. 2016. Вип. 3 (21). С. 82–85.

34. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України: історичний аспект. *Військово-науковий вісник*. 2017. Вип. 27. С. 71-88.

35. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов: в 2 т. / под ред. В. А. Томсинова. Т. 1. М. : Зерцало, 2008. 209 с.

36. Марценюк Р. Військова співпраця України та країн Балтії (1991–2017). URL: <http://eustudies.history.knu.ua/ruslana-martsenyuk-vijskova-spivpratsya-ukrayiny-ta-krauin-baltiui-1991-2017> (дата звернення 19.09.2021).

37. МЗС. 10 фактів про збройну агресію Росії проти України. URL: <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini> (дата звернення 19.09.2021).

38. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. К. : Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
39. Намонюк Ч. І., Пхіденко М.О. Втрата ядерного статусу як зовнішньополітичний прорахунок України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Політологія»*. 2017. № 2. С. 70-78.
40. Овчаренко Ю. Концептуальні засади міжнародного співробітництва України у військовій сфері в контексті європейської інтеграції. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип. 2. С. 104-109.
41. Ольховець О. П. Правові засади розвитку воєнної організації держави, та їх перспективи. *Юридична наука*. 2014. № 1. С. 108-114.
42. Павліковський А. К., Іващенко А.М. Аналіз основних напрямів розвитку оперативних спроможностей Північноатлантичного альянсу після Варшавського саміту. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського*. 2016. № 3. С. 18-23.
43. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Роль ОБСЄ у формуванні європейського середовища безпеки. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3. С. 109–114.
44. Партнерство заради миру: Рамковий документ НАТО від 10.01.1994 р. URL: <https://nato.mfa.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
45. Петренко Ю. В. Принципи міжнародного співробітництва в сфері оборони. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2019. Вип. 8. С. 62-78.
46. Петренко Ю.В. Принципи міжнародного співробітництва в сфері оборони. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2019. Вип. 8. С. 62–78.
47. Погібко О. І. Воєнна доктрина України – нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 17-24.

48. Політологічна енциклопедія: навч. посібник / укл.: А.О. Карасевич, Л. С. Шачковська. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. 501 с.
49. Поshedін О. І. Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2014/10/2014-10-08.pdf> (дата звернення 19.09.2021).
50. Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України : Указ Президента України від 15.06.2009 р. № 435-2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2021).
51. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки : Закон України від 23.04.1999 р. № 613-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2021).
52. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
53. Про затвердження Інструкції з організації участі національних контингентів (персоналу) Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Наказ Міністерства оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
54. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
55. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
56. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
57. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).
58. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

59. Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України: Закон України від 22.02.2010 р. № 1479-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

60. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23.04.1999 р. № 613-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

61. Противодействие коррупции в условиях нейтрализации кризисных факторов в мегаполисе Москва: Методология и организационно-правовые аспекты поддержки на общественных началах / Под ред. проф. Минина А.Я. Монография. М.: МТПП, 2009. 365с.

62. Руснак І.С. Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони. *Науково-теоретичний та науково-практичний журнал Міністерства оборони України*. 2015. № 2. С. 9-15.

63. Руснак І.С., Телелим В.М. Оборонна реформа в Україні: основні підсумки та перспективи. *Наука і оборона*. 2021. №1. URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/230810> (дата звернення 19.09.2021).

64. Сафоненко А.О. Антикорупційна політика в умовах трансформації українського суспільства: дис... канд. політ. наук: 23.00.02. К., 2004. 20 с.

65. Соловійов В.М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: теоретичний аспект: автореф. дис. ... доктора наук з держ.упр: 25.00.01. К., 2013. 35 с.

66. Софронов О. О. Військово-технічне співробітництво в системі забезпечення національної безпеки України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 95, ч. I. С. 23-25.

67. Співпраця в галузі оборони: 23 країни-члени підписали спільне повідомлення про Постійне структурне співробітництво (PESCO). URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/13/defence-cooperation-23-member-states-sign-joint-notification-on-pesco/> (дата звернення 19.09.2021).

68. Спільна декларація про співпрацю ЄС-НАТО. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/07/10/eu-nato-joint-declaration/> (дата звернення 19.09.2021).

69. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

70. Стратегія національної безпеки України (проект). URL: <http://www.niss.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

71. Тимошенко Р. І. Проблеми вдосконалення планування оборони України. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 11–17. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2018-2-1-11-17> (дата звернення 19.09.2021).

72. Трембецька Ю. Особливості організації міжнародного співробітництва у системі підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія: «Педагогічна»*. 2013. Вип. 29. С. 110-119.

73. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз від 13.06.2005 р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення 19.09.2021).

74. Україна та США підписали угоду про співробітництво в оборонній сфері. URL: <http://www.eurointegration.com.ua> (дата звернення 19.09.2021).

75. Українська призма: Зовнішня політика 2019. Аналітичне дослідження. ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2020. 390 с.

76. Устав Организации Объединённых Наций и Статут Международного Суда от 26.06.1945 г. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 05.10.2021).

77. Чуку Е. М. Особенности международных отношений в эпоху глобализации. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия: «Общественные науки»*. 2011. № 631. С. 241-248.

78. Шпанко М. А. Управління коаліційними збройними силами в локальних війнах другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис... канд. істор. наук: 20.02.22. К. : б. в., 2004. 18 с.

79. Щербак И. Н. Международная безопасность и проблемы доверия в военной области. М. : Знание, 1987. 61 с.

80. Яковюк І. В. Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу: історія питання. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Вип. 10. С. 76-87.

81. EU-NATO Declaration on European Security and Defense of 16.12.2002. URL: <http://www.nato.int> (дата звернення 19.09.2021).

82. Overview of Permanent Structured Cooperation (PESCO) first collaborative projects. *European Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/32079/pesco-overview-of-first-collaborative-of-projects-for-press.pdf> (дата звернення 16.08.2021).

83. Petrenko Y. Prerequisites for formation of European states cooperation in defense sphere. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 6. P. 58-64.